

Karavanke

 Bundeskanzleramt

Gefördert aus Mitteln der Volksgruppenförderung des Bundeskanzleramtes.

REPUBLIKA SLOVENIJA
URAD VLADE RS ZA SLOVENCE V ZAMEJSTVU IN PO SVETU

Skupni pohod ob meji

Tudi za konec letošnje konference *Gemeinsam / Skupno 2023*, ki jo je v Celovcu organizirala Mohorjeva, njena tema pa je bila *Nov izziv – krepiti identiteto in jezik narodne skupnosti*, je direktor Mohorjeve dr. Karl Hren popeljal udeležence skozi kraje ob meji med Slovenijo in Avstrijo. Pohodniki so letošnjo pot začeli na Jezerskem vrhu, ob mejnem kamnu na mejnem prehodu, in jo sklenili na koroški strani pri cerkvi v Kortah. (Organizacijskega vodjo konference Martina Pandla predstavljamo na strani 2.) Na fotografiji so pohodniki ob mejnem kamnu na Jezerskem vrhu. / Foto: Jože Košnjek

V **Kajžnkovi** hiši v Ratečah si lahko ogledate rekonstrukcijo opreme črne kuhinje in kašče, razstavo o rateški noši, filme o ohranjenih običajih in planiških skokih. **STRANI 6, 7**

Spomini na križev pot družine Hajnžič, ki je bila po koncu druge svetovne vojne pregnana iz Negove, a se je njena negotova pot srečno končala v Podjuni na Koroškem **STRAN 9**

Letos mineva sedemdeset let od nastanka glasbe bratov Avsenik. Po Slavkovi glasbeni poti stopajo tudi sinova Slavko in Gregor ter vnuk Sašo in vnukinja Monika. **STRAN 12**

MARTIN PANDEL

Duša manjšinskih konferenc

V zadnjih septembrskih dneh so v Tischlerjevi dvorani celovške Mohorjeve na konferenci Gemeinsam/Skupno 2023 razpravljali na temo Nov izziv – krepiti identiteto in jezik narodne skupnosti. Za organizacijskega vodjo Martina Pandla je bil to zadnji simpozij pred upokojitvijo.

Janko Kulmesch

Martin Pandel iz Mokrij pri Dobrli vasi, rojen 5. novembra 1958 v družini s petimi otroki, je v zgodnji mladosti doživel najkrutejšo usodo, ki lahko doleti otroka in mladeniča: leta 1961 se je smrtno ponesrečil njegov oče Feliks, leta 1974 pa je prav tako v prometni nesreči umrla njegova mama Štefka, katere stric je bil Janez Starc, župnik in predvojni deželnozborski poslanec ter bratranec legendarnega očeta Slovenske gimnazije Joška Tischlerja.

Po maturi je znani rektor Doma v Tinjah Jože Kopeinig nagovoril Martina Pandla, da bi kot izobraževalni

referent prišel v Tinje, v »hišo dialoga.« Potrebno izobrazbo za izobraževanje odraslih si je pridobil v okviru pristojnega ministrstva na Dunaju. Poleg tega se je močno angažiral v korist slovenske narodne skupnosti na Koroškem kot tajnik Slovenskega prosvetnega društva Srce v Dobrli vasi in občinski odbornik, izvoljen na slovenski Enotni listi (EL). Skupaj z dolgoletnim društvenim predsednikom in frakcijskim vodjem EL Tinetom Wastlom sta ubrala nove, inovativne kulturno- in občinskopolitične poti in bila uspešna: frakcija EL je, ko sta prvič kandidirala, napredovala z enega mandata na tri. Prav tako sta dossegla, da je prag slovenskega

kulturnega doma v Dobrli vasi prvič prestopil tudi domači župan.

Uspešen kot izobraževalni referent v Domu v Tinjah

Preden je Martin Pandel leta 2018 prevzel organizacijo konference Gemeinsam/Skupno 2023 pod pokroviteljstvom celovške Mohorjeve z direktorjem Karlom Hrenom na čelu, je številne izredno zanimive politične prireditve organiziral kot izobraževalni referent Doma v Tinjah. Še posebno se je posvetil temam s področja manjšinske politike in zgodovine. Tema enega prvih predavanj, ki jih je organiziral v tinjski »hiši dialoga«, je imela naslov Nimam ničesar proti vam Slovencem, toda ... – kot se pogostokrat še danes sliši iz ust Korošic in Korošcev, ki se upirajo enakopravnosti slovenske manjšine na severni strani Karavank. Pri tem je Pandel vedno in zavestno skrbel za to, da sta prišli do besede obe strani, pač v smislu izobraževalnega doma, ki se je zavezal dialogu. Po enakem načelu je ravnal, ko je vabil na pogovorne prireditve na temo razdvojenost koroških Slovenk in Slovencev. Zanj je, odkar se javno angažira, jasno: »Če hočemo premostiti razdvojenost, moramo skušati odkriti ozadja. Predvsem pa se ne smemo omejevati na monolog, temveč povabiti obe strani, da si lahko ustvarimo popolnejšo sliko. Le tako obstaja tudi možnost, da se pride do zblizevanja in sodelovanja.«

V Tinjah je izobraževalnemu referentu uspelo povabiti tudi prominentne predavatelje mednarodnega slovesa. Med njimi medtem že pokojno zgodovinarico Eriko Weinzierl, nadalje enega najvplivnejših avstrijskih politologov Antona Pelinka, ustavnega pravnika Bernharda Funka, prvega predsednika demokratično izvoljene slovenske vlade Lojzeta Peterleta ter nadškofa Alojzija Šuštarja. Večkrat so Tinje v Pandlovem obdobju gostile legendarnega avstrijskega državnega predsednika Rudolfa Kirchschlägerja (1915–2000), ki se je razvil v velikega podpornika koroških Slovenk in Slovencev. Zelo rad je na Pandlovo povabilo v Tinje prišel tudi nekdanji

Projektna skupina simpozija v letih 2018 in 2021: (z leve) Daniel Wutti, Kathrin Stainer-Hämmerle, Gerhard Hafner, Karl Hren, Heinrich Neisser, Günther Reautz in Martin Pandel, manjka Jürgen Pirker / Foto: arhiv Mohorjeve

predsednik avstrijskega državnega zbora Andreas Khol. Znano je, da je Khol posredno šel v zgodovino avstrijskega manjšinskega sodstva: dal je odvetniku Rudiju Vouku namig, kako bi lahko glede dvojezičnih krajevnih napisov ter slovenskega uradnega jezika prišel s pritožbo do ustavnega sodišča. Kot je znano, je Vouk pozneje, po Kholovem namigu, s pritožbo uspel pri avstrijskem ustavnem sodišču in »prisilil« avstrijsko politiko, da je začela ukrepati.

Pandel je ustanovil tudi projektno skupino s kompetentnimi osebnostmi. Med drugim mu je uspelo priva-

založba doslej založila 22 knjig in nekatere predstavila tudi v Evropskem parlamentu, med drugim maja 2011 v Bruslju s podporo tedanjega evropskega poslanca Lojzeta Peterleta ter podpredsednika EP Lásla Tökésa.

Nadaljevanje pod streho Mohorjeve

Od leta 2018 naprej deluje projektna skupina pod vodstvom Martina Pandla in direktorja Karla Hrena pod streho celovške Mohorjeve. Medtem so organizirali že šest simpozijev oziroma konferenc. Program so razširili na tri dni, zadnji dan pa je vedno namenjen čezme-

hotela uresničevati isti koncept, po katerem sem delal tudi v tinjskem domu.« Pri tem Pandla še posebno veseli, da se, odkar deluje pri Mohorjevi, uresničujejo tudi projekti na temo slovenske narodne skupnosti na Koroškem z nemškimi gimnazijami v Šentvidu ob Glini, Šentpavlu v Labotski dolini in na Plešivcu ter s Slovensko gimnazijo, Dvojezično trgovsko akademijo in Višjo šolo za gospodarske poklice v Šentpetru pri Šentjakobu v Rožu. »Vse te projekte,« poudarja Martin Pandel, »je vsa leta spremljal profesor Daniel Wutti. Gre za projekte, ki so izredno pomembni. Profesorji in dijaki se večinoma prvič soočajo z vprašanjem koroških Slovenk in Slovencev.«

Martina Pandla, ki je za svoje delo prejel zlato odličje za zasluge za Republiko Avstrijo, prav tako zlato odličje dežele Koroške ter zlato Hermino iglo, najvišje odlikovanje krške škofije, smo vprašali, kako učinkujejo njegova prizadevanja pri zvezni in deželni politiki. Odgovoril je: »Želel bi si več upoštevanja naših predlogov. Na žalost v novi koroški ustavi niso upoštevali slovenščine kot drugega deželnega jezika. Zastopniki naših političnih organizacij pa sicer redno sodelujejo na naših konferencah, toda premalo upoštevajo izsledke konferenc pri konkretnem političnem prizadevanju.«

Martin Pandel: »Če hočemo premostiti razdvojenost, moramo skušati odkriti ozadja. Predvsem pa se ne smemo omejevati na monolog, temveč povabiti obe strani, da si lahko ustvarimo popolnejšo sliko.«

biti nekdanjega avstrijskega državnozborskega predsednika in večkratnega ministra Heinricha Neisserja, prav tako sodelavca avstrijskega zunanega ministrstva Gerharda Hafnerja, nekdanjo južnotirolsko deželno svetnico Martho Stocker in vrhunsko politologinjo Kathrin Stainer-Hämmerle. Ob raznih simpozijih je Mohorjeva

nemu pohodu, »s ciljem, da bi bolje spoznali vso zgodovino od plebiscita naprej ter aktualno življenje v tem čezmejnem prostoru« (Martin Pandel). Na vprašanje, zakaj organizira sedaj konference pod mohorjansko streho, Pandel odgovarja: »Odlučil sem se za Mohorjevo, ker bi tako najlažje nadaljeval uspešno delo, ki sem ga začel v Tinjah. Mohorjeva je

Martin Pandel, organizacijska duša manjšinskih konferenc celovške Mohorjeve / Foto: Novice, Celovec

Karavanke

ČASOPIS O ŽIVLJENJU NA OBEH STANEH MEJE

Urednik **Cveto Zaplotnik**
Uredniški odbor: **dr. Karl Hren, direktor Mohorjeve družbe v Celovcu, in Marija Volčjak, odgovorna urednica in direktorica Gorenjskega glasa**

Priloga Karavanke izhaja pri Gorenjskem glasu kot skupni medijski produkt Gorenjskega glasa, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, SI-4000 Kranj, in Mohorjeve družbe v Celovcu – Hermagoras Verein, A-9020 Celovec/Klagenfurt, Viktringer Ring 26, in predstavlja nadaljevanje sodelovanja v okviru čezmejnega projekta Smart Tourist, ki spada v Program sodelovanja Interreg V-A Slovenija Avstrija 2014–2020. Deseta številka Karavank zunaj čezmejnega projekta je izšla 6. oktobra 2023 kot priloga Gorenjskega glasa številka 80. Naklada 17.000 izvodov, tisk Tiskarsko središče, d. o. o. Karavanke so priložene Gorenjskemu glasu in Novicam v Celovcu.

GORENJSKI GLAS (ISSN 0352-6666) je registrirana blagovna in storitvena znamka pod št. 9771961 pri Uradu RS za intelektualno lastnino. Časopis Gorenjski glas je vpisan v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo RS pod zaporedno številko 324. Ustanovitelj in izdajatelj: Gorenjski glas, d. o. o., Kranj, Nazorjeva ulica 1, 4000 Kranj, direktorica Marija Volčjak, telefon 386 (0)4 201 42 00, e-pošta: info@g-glas.si, spletni časopis www.gorenjski-glas.si.

OBLETNICA

Cesar Franc Jožef na Gorenjskem

Letos mineva sto štirideset let od prvega in edinega obiska cesarja Franca Jožefa na Gorenjskem. Tu se je zadrževal dva dni, 16. in 17. julija 1883. Peljal se je po poti Ljubljana–Kamnik–Begunje–Bled; tu je prenočil in naslednjega dne odpotoval proti Trbižu ...

Miha Naglič

V času Habsburžanov in cesarja Franca Jožefa sta bili Gorenjska in Koroška t. i. kronski deželi v isti državi oziroma v avstrijski polovici Avstro-Ogrske. V cesarsko-kraljevem času slovensko ozemlje ni bilo upravno enotno, razdeljeno je bilo na več kronskih dežel: Kranjsko, Štajersko, Koroško, Goriško, Trst in Istro. Cesar ga je največkrat prepotoval z vlakom na relaciji Dunaj–Maribor–Celje–Ljubljana–Trst. Na Gorenjskem pa je bil, kot rečeno, samo enkrat. V cesarskem času je bila Gorenjska le zgornji del vojvodine Kranjske (Oberkrain) in tako pravzaprav ni čudno, da jo je cesar obiskal samo enkrat. Gorenjska takrat še ni bila vladarska provinca. To je postala šele v Jugoslaviji, najprej pod kraljem Aleksandrom in knezom Pavlom Karadorđevićem in potem še pod maršalom Titom; ti so si na Bledu in na Brdu pri Kranju omislili svoje prestižne rezidence.

Gorenjski del obiska

Gorenjsko je cesar obiskal med svojim najbolj imenitnim potovanjem po slovenskih deželah. »Ob 600-letnici vključitve Štajerske in Kranjske v Habsburško monarhijo je cesar obe deželi obiskal. Z Dunaja je s posebnim dvornim vlakom odpotoval 1. julija 1883. V njegovem spremstvu so bili ministrski predsednik grof

Taaffe, general-adjutant baron Popp, najvišji nadzornik kuhinje grof Kinsky in drugi. Ob poti je dvorni vlak pozdravljalo navdušeno prebivalstvo ...« Cesarska ekipa se je najprej celih deset dni zadrževala na Štajerskem, enajsti dan je prispela na Kranjsko. »Na Kranjskem je bil cesar od 11. julija, ko je pri Trbovljah prestopil deželno mejo med Štajersko in Kranjsko, do 17. julija, ko je pri Trbižu prestopil deželno mejo med Kranjsko in Koroško. V Ljubljani se je zadrževal v dneh od 11. julija do 16. julija. V nedeljo, 15. julija, se je odpravil na potovanje na Notranjsko: iz Ljubljane proti Logatcu, Idriji, Postojni in nazaj v Ljubljano. Naslednji dan je iz Ljubljane odpotoval na Gorenjsko po poti Ljubljana, Kamnik, Begunje, Bled. Z Bleda je 17. julija odpotoval proti Trbižu.« Tu nas seveda najbolj zanimata gorenjska dneva cesarjevega obiska. »V ponedeljek, 16. julija, se je cesar odpravil na Gorenjsko. Zjutraj ob sedmih je odpotoval v Kamnik, ob poti ga

je spremljala množica ljudi. V Mengšu sta ga nagovorila župan in župnik. V Kamniku pa je spet doživel veličasten sprejem. Po sprejemu si je ogledal zbrane veterane, gasilce, znane Prašnikarjeve toplice in tovarno smodnika. Iz Kamnika se je odpravil skozi Komendo in Cerklje proti Kranju, kamor je prišel ob četrta na dve. Cesar se je peljal v odprti kočiji, njegovo spremstvo pa ne. Ob vходу v mesto ga je nagovoril mestni župan Šavnik. Po predstavitvi navzočih se je podal v cerkev, nato pa počasi na kolodvor. Nato se je njegova pot nadaljevala skozi Radovljico, Lesce v Begunje, kjer si je ogledal žensko kaznilnico. Na Bled, kjer se je že prejšnji dan začela zbirati množica ljudi, je prišel okrog petih popoldne v odprti kočiji, pokrit s kapo in zavit v plašč. Vreme se je v tem času izrazito poslabšalo, deževalo je, začel je pihati močan veter in zelo se je shladilo. Veter je napravil precej škode, podiral je slavoloke in trgal zastave. Ob devetih zvečer je bila veselica na

Blejskem jezeru. V torek, 17. julija, je ob pol šestih zjutraj odpotoval z Bleda v Trbiž. Na poti tja se je ustavil še na Jesenicah; čeprav je deževalo, je cesar stopil z vlaka. Nagovoril ga je jeseniški župan in mu predstavil vse navzoče, ki so ga navdušeno pozdravili, tudi šolska mladina in rudarji. Na Jesenicah se je od vladarja poslovil deželni predsednik Andrej Winkler.« Cesarski vlak pa se je odpeljal po gornjesavski dolini naprej proti Trbižu.

Cesarski vlak

Cesar je najraje potoval z vlakom, ki je bil takrat najbolj sodobno prevozno sredstvo. Kjer tega (še) ni bilo, pa je sedel v kočijo. »Cesar Franc Jožef I. je na svojih potovanjih proti Italiji ali pa proti jugu večkrat potoval čez slovensko ozemlje. V drugi polovici 19. stoletja železnica postaja vse pomembnejše in predvsem modno prevozno sredstvo. Potovanja cesarja Franca Jožefa I., ki jih je bilo kar precej, so bila velikokrat še kombinacija starega in novega, kombinacija potovanja s kočijo in železnico, kar je bil zahteven zalogaj za organizatorje cesarjevih potovanj, večinoma načrtovanih z železnico. Cesar s spremstvom je potoval z dvornim vlakom. Povezavo starega in novega načina potovanja je cesar uporabljal tudi, kadar je potoval čez naše ozemlje. Za vožnje po avstrijskem delu monarhije je uporabljal vlak, ki je bil na

Cesar Franc Jožef na uradni fotografiji iz leta 1885, dve leti po obisku na Gorenjskem / Foto: Wikipedia

razpolago na Dunaju, za potovanja po ogrskem delu države pa tistega, ki je bil na razpolago v Budimpešti. Na kratkih razdaljah je uporabljal salonski vagon, v katerem je bil tudi oddelek (compartiment) za generalnega adjutanta. Glede na namen potovanja – ali je bilo to potovanje po domačih deželah ali pa pot v tujino – so dodali še vagon ali dva za spremstvo in služabnike. Pred cesarjevim vagonom je bil vagon za vodje vlaka, sobarje, v cesarjevem vagonu pa je imel majhen kupe tudi lovec, ki je moral biti vedno ob cesarju. Ta lovec je moral biti vedno v bližini in reagirati na migljaj. Vojaška točnost je bila za cesarja značilna in temu so se morali prilagoditi tako spremstvo kot tudi gostje. Za velika potovanja ali posebne priložnosti pa so pripravili veliki avstrijski ali pa ogrski vlak, ki ga je sestavljalo osem do devet vagonov. V prvem je bilo vlakovno osebje. To je bil hkrati tudi službeni in prtljažni vagon. V drugem vagonu so potovali direktor dvornih železniških potovanj in sobarji. V tretjem pa je potoval cesar in v njem je tudi

delal. Ta vagon je bil dovolj velik, da so se cesar in njegovi gostje lahko nemoteno gibali. V četrtem vagonu je bil salon in več oddelkov. Tu so bili nastanjeni višji dvorni mojster, dva generalna adjutanta in povabljeni. Temu je sledil jedilni vagon s primerno urejeno kuhinjo. V naslednjem vagonu je bilo ob velikih potovanjih spremstvo: vojna pisarna, ordonanci, gospodje iz kabineta. V zadnjem vagonu je bilo služabništvo. Vagoni so imeli električno razsvetljavo. Kjer so bila vojaška poveljstva ali pa vrhovi oblasti, je imel cesar navado izstopiti in jih nagovoriti, kar je imelo strogo službeni značaj. Drugeče pa je bilo, če si je cesar nameraval ogledati kakšno znamenitost, mesto, razstavo, neki kraj. Tedaj so prebivalci takega kraja organizirali cesarju na čast vse mogoče slovesnosti.« In tako je bilo v tistih dveh dneh sredi julija 1883 tudi na Gorenjskem.

(Vir: Eva Holz, Potovanja cesarja Franca Jožefa na slovensko ozemlje, poglavje v zborniku Franc Jožef (str. 89–113), Cankarjeva založba, Ljubljana, 2016.)

Tako so cesarja pozdravljali na železniških postajah mest, skozi katera se je peljal z dvornim vlakom (K.u.k. Hofzug). / Foto: Wikipedia

ČEZMEJNI PROMET

Vlak z dolgo tradicijo, ki povezuje celotno Koroško

Na avstrijskem Koroškem in Štajerskem že težko čakajo, da bo začela obratovati visokohitrostna železnica skozi predor Golica (Koraln). Že dolgo tradicijo pa ima koroška proga Maribor–Dravograd–Pliberk–Celovec. Upati je, da jim bo uspelo vdahniti ji novo življenje.

Janko Kulmesch

Več kot 32 kilometrov dolg predor skozi goro v območju koroške Labotske doline in zahodnoštajerskih gorik okoli mesta Deutschlandsberg (Lonč) predstavlja osrčje visokohitrostne železniške proge iz Celovca v avstrijskoštajersko prestolnico Gradec. Gradbena dela se polagoma nagibajo h koncu. Gre za najdaljši železniški predor v Avstriji ter za sedmi najdaljši na svetu. Investicije v projekt naj bi znašale 5,4 milijarde evrov.

Decembra 2025 naj bi bilo tako daleč, da se bodo Celovčani lahko z visokohitrostno železnico v 45 minutah pripeljali v Gradec, medtem ko so doslej z vlakom potrebovali dve uri in 40 minut. Ne veselijo pa se samo turisti in še posebno številni koroški študentje, za katere je Gradec zelo priljubljeno univerzitetno mesto. Velika pričakovanja glede nove visokohitrostne železnice imajo tudi koroški in štajerski gospodarstveniki in politiki. Zelo jih veseli, da bo železniška proga postala del baltsko-jadranske prometne osi, ki poteka kot mednarodni koridor od Bologne do Benetk,

Vidma, Trbiža, Beljaka, Celovca, Šentandraža v Labotski dolini in Lonča ter nato skozi Gradec do Semmeringa, Dunaja, Varšave in Gdanska.

Še posebno se je za visokohitrostno železnico skozi predor Golica zavzemal zdaj že pokojni koroški deželni glavar Jörg Haider skupaj z nekdanjo šefico štajerske deželne vlade Waltraud Klasnic v prepričanju, da bo tako uspešno preprečil železniška prometna prizadevanja sosednje Slovenije. Pri tem tudi niso upoštevali kritičnega mnenja univ. prof. Hermanna Knoflacherja, ki velja za vrhunskega strokovnjaka na področju prometa oziroma za avstrijskega »prometnega papeža«. Med drugim ga zelo moti, da še vedno ni rešeno vprašanje, kako naj bi hitrostna železnica nadaljevala pot mimo Vrbskega jezera, ne da bi pri tem škodovala zdravju prebivalcev, ki se nočejo sprijazniti s pričakovanim večjim hrupom zaradi prometa. Investicije v progo skozi Golico je označil kot »zlonamerno zapravljanje denarja« in utemeljil to med drugim z dejstvom, da so v tem času v okviru panevropskega koridorja V že začeli realizirati progo

Budimpešta–Maribor–Ljubljana–Trst–Benetke.

Prvi načrti že po razpadu monarhije

Za razliko od nastajajoče proge skozi predor Golica ima že dolgo tradicijo koroška proga Maribor–Dravograd–Pliberk–Celovec. Prvi začetki železniškega omrežja, ki povezuje vzhodno Slovenijo z južno Koroško, segajo v avstrijsko monarhijo, v leto 1863, ko so ustanovili železniško progo od Maribora skozi Pliberk pa do Celovca. Leta 1864 so jo razširili do Beljaka, leta 1871 pa se je povezala z železniško progo Pusterthal, ki je segala čez vzhodno Tirolsko do južnotirolskega kraja Franzensfeste. Celovec sam je bil že leta 1863, ko je dobil tudi lastno železniško postajo, priključen južni železnici, ki je prišla iz Zgoranje Štajerske in peljala do Vrat v Ziljski dolini (Thörl-Maglern) ob avstrijsko-italijanski meji. Takrat se je ta del južne železnice imenoval Kronprinz Rudolf Bahn, celovški železniški postaji sami pa so ponudili, da bi postala center vseh zveznih železnic na Koroškem. To so mestni očetje koroške prestolnice odklonili, posledično pa je

železniško središče nastalo v Beljaku.

Ko je avstro-ogrška monarhija leta 1918 razpadla in je bila na tem območju potegnjena meja med kraljevino Srbob, Hrvatov in Slovencev ter prvo avstrijsko republiko, je to občutila tudi tedanja železniška proga od Maribora proti Celovcu. Zato so Avstrijci že takoj po razpadu monarhije začeli razmišljati o alternativni. Že takrat so mislili, da naj bi bila to železniška povezava skozi Golico. Argumentira-

skozi predor Golica pojavile tudi takoj po drugi svetovni vojni, v času, ko je povojna Jugoslavija nekaj časa veljala za državo za železno zaveso. Tako je zdaj, po več kot 70 letih, avstrijskim Korošcem in Štajercem le uspelo uresničiti te sanje.

Celotna zamenjava voznega parka leta 2025

Čeprav čezmejno sodelovanje v povojni Jugoslaviji ni bilo tako razvito, kot je danes,

pogoji bistveno spremenili; koliko se je zadeva izboljšala tudi v praksi, pa je drugo vprašanje.

Do Pliberka vlak iz Maribora pelje petkrat na dan, vendar je treba priznati, da bi bil lahko odziv precej boljši. Kot mi je potrdil nekdanji dolgotletni vodja pliberške železniške postaje, z vlakom na progi Pliberk–Maribor se najpogosteje potujejo kolesarji. Sedem sezon na relaciji Maribor–Dravograd–Pliberk vozi tudi sobotni kolesarski vlak. Sicer pa se ljudje čez mejo raje vozijo z avtom. To naj bi veljalo tudi za tiste slovenske državljane, predvsem študente, ki hočejo nadaljevati pot do Celovca in se do Pliberka pripeljejo z avtomobilom, nato pa z vlakom nadaljujejo vožnjo v koroško prestolnico.

Da je treba najti primerne rešitve, ki bi oživile čezmejni prevoz, se zavedajo tudi Slovenske železnice. To je med drugim jasno prišlo do izraza na posvetu o koroški železniški progi, ki je bil letos vigredi na Ravnah na Koroškem. Kot beremo v reportaži Urške Polanc v mariborskem dnevniku Večer, je Suzana Gorše Habjanič z Direkcije Republike Slovenije za infrastrukturo (DRSI) poročala: »Na nivoju Slovenije je dvig potnikov 5- do 8-odstoten, precej je novih vlakov, infrastruktura je posodobljena. Nekoliko drugače pa je na (slovenskem) Koroškem, kjer je dvig števila potnikov manjši.« Hkrati je napovedala, da ima slovenska država kratkoročne in dolgoročne načrte s koroško železniško progo na relaciji Maribor–Prevalje–Pliberk–Celovec. Darja Kocjan, direktorica potniškega prometa pri Slovenskih železnicah, pa je glede koroške proge napovedala: »Uvesti želimo dodatne vlake. Pripeljati mora nov, moderen vlak, ki omogoča trajnostno, sodobno in udobno potovanje.« Nabavili so že 52 novih sodobnih vlakov, pričakujejo pa jih še dvajset. Darja Kocjan: »V celoti bi lahko zamenjali vozni park nekje v letu 2025.«

Želeti je, da bi jim uspelo uresničiti te načrte. Ne nazadnje gre tudi za vlak, ki povezuje celo Koroško – Koroško na obeh straneh meje.

Darja Kocjan: »V celoti bi lahko zamenjali vozni park nekje v letu 2025. Pripeljati mora nov, moderen vlak, ki omogoča trajnostno, sodobno in udobno potovanje.«

li so, da bi gradnja železniške proge pomagala tudi zmanjšati brezposelnost, ki je kmalu nato prispevala k razpadu prve avstrijske republike oziroma ga celo omogočila. Bili so prepričani, da je ta proga za Koroško in Štajersko usodnega pomena. Kljub temu se ti načrti niso uresničili, na Koroškem in Štajerskem pa so se zahteve po železniški progi

ko sta se republiko Slovenija in Avstrija znašli pod skupno streho Evropske unije, so vožnje med Mariborom in Pliberkom kljub temu potekale. Kot pliberški občan sem sam izkusil prednosti, ki jih je nudil železniški promet med Pliberkom in Prevaljami ali Mariborom. Ko sta Avstrija in Slovenija postali članici Evropske unije, so se okvirni

Visokohitrostna železniška proga iz Celovca čez Dravo ter skozi predor Golica v Gradec / Foto: ÖBB/ Evmedia

JAKOB PREŠERN

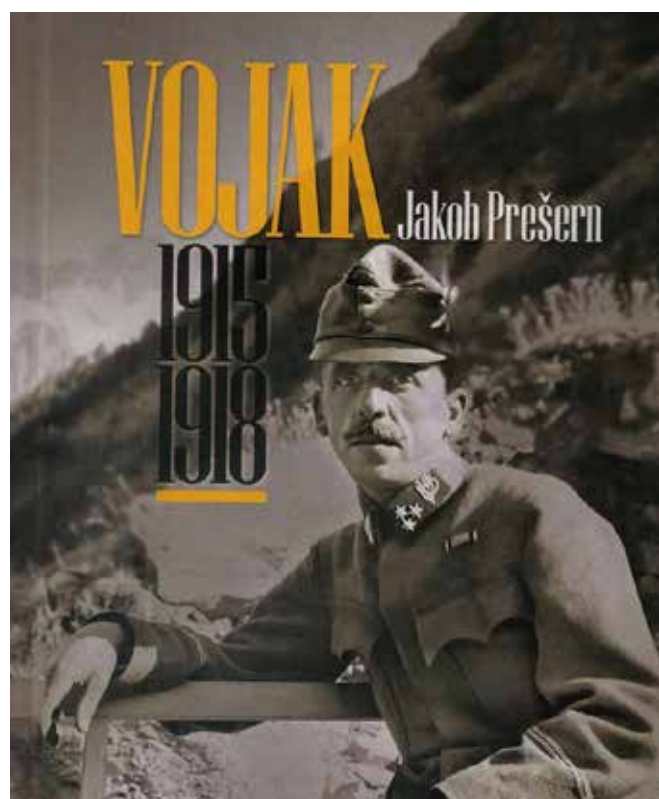
Ohranil podobe časa, v katerem je živel

Čeprav v širši javnosti ni zelo znan, se številni starejši domačini v Begunjah še spominjajo Jakoba Prešerna – sodnika, navdušenega planinca, potopisca, fotografa, dohtarja, kot so mu rekli v domačih krajih. Pred leti je Janez Žerovc v knjižni obliki izdal Prešernove dnevniške zapise iz prve svetovne vojne, letos poleti pa so se spominu na njegovo bogato fotografsko dediščino v rodnem kraju poklonili z razstavo z naslovom Etnografska dediščina Begunj na fotografijah dr. Jakoba Prešerna.

Marjana Ahačič

Zavedni Slovenec je bil od študentskih let naprej svobodomiseln in liberalno usmerjen. Bil je živahne narave, mogoče prevelik realist in proti koncu prve svetovne vojne v splošni evforiji zaradi vse bolj prebujajočega se nacionalizma, v dobrem pomenu besede, tudi nekoliko naiven, zaradi česar je bil kasneje v življenju večkrat bridko razočaran, je leta 1888 rojenega Prešerna opisal dober poznavalec njegovega življenja in dela Janez Žerovc iz Radovljice.

Dohtar, kot so mu pravili domačini, je bil v domačih Begunjah in v Radovljici zelo znan mož, predvsem zaradi svoje izjemne predanosti planinstvu in fotografiji. Bil je predsednik radovljiškega planinskega društva, posebno dejaven je bil pri postavljanju Roblekovega doma na Begunjščici, pomagal je tudi izbrati kraj in organiziral gradnjo Pogačnikovega doma na Kriških podih.

Naslovnica knjige *Vojak, 1915–1918*, v kateri so objavljeni dnevniški zapisi Jakoba Prešerna iz časa prve svetovne vojne

Zapisovalc grozot prve svetovne vojne

»Jakob Prešern je bil široko razgledan mož, znal je oceniti dogodke in napovedati, kaj se bo dogajalo. Govoril je veliko jezikov, zato je celo med vojno lahko bral časopise, je že nekako prišel do njih. Njegovi dnevniki, ki jih je skrbno zapisoval vsa tri leta, so živ in pristen zapis tedanjih dogodkov,« je Prešerna, mladega sodnika, ki so ga kljub visoki izobrazbi kot navadnega vojaka leta 1915 poslali na fronto, opisal Janez Žerovc.

»K sreči je bil bister človek in se je znal nekako prilagoditi težkim vojnim razmeram, zato je preživel. Zabljudba, ki jo je dal sam sebi – da ne bo nikogar ustrelil – pa je bila njegova mantra, s pomočjo katere je vojno tudi psihično preživel,« je dodal.

Jakob Prešern, sodnik po poklicu, dohtar, kot so mu pravili domačini, je bil v domačih Begunjah in v Radovljici zelo znan mož, predvsem zaradi svoje izjemne predanosti planinstvu in fotografiji. Bil je predsednik radovljiškega planinskega društva, posebno dejaven je bil pri postavljanju Roblekovega doma na Begunjščici, pomagal je tudi izbrati kraj in organiziral gradnjo Pogačnikovega doma na Kriških podih. Zato ni nenavadno, da se je med nekaterimi ljudmi vedelo za njegove vojne dnevnike, je povedal Žerovc, ki je Prešernove dnevniške zapise pred slabim desetletjem objavil v knjigi z naslovom *Vojak, 1915–1918*.

Majhne knjižice s stenografskimi zapiski

Po drugi svetovni vojni so Jakoba Prešerna tako kot številne druge intelektualce na hitro upokojili. Od takrat dalje je s skromno pokojnino živel doma v Begunjah, skupaj s sestro, nekdanjo šiviljo. Po sestrični smrti je zadnje leto svojega življenja, ko ni več mogel skrbeti zase, preživel v sobici, ki so mu jo dali v Psihiatrični bolnišnici v Begunjah. Tam je leta 1975 tudi umrl.

»Izvedel sem, da je vse življenje pisal, celo domačin iz Begunj mi je povedal, da je dnevnik prebral, a da se je po avtorjevi smrti 'izgubil'. Večina tistih, s katerimi sem govoril, je bila prepričanih, da so zapisi ostali nekje v begunjski bolnišnici, kjer je nazadnje živel,« zgodbo o izgubljenih in odkritih dnevnikih opisuje Janez Žerovc.

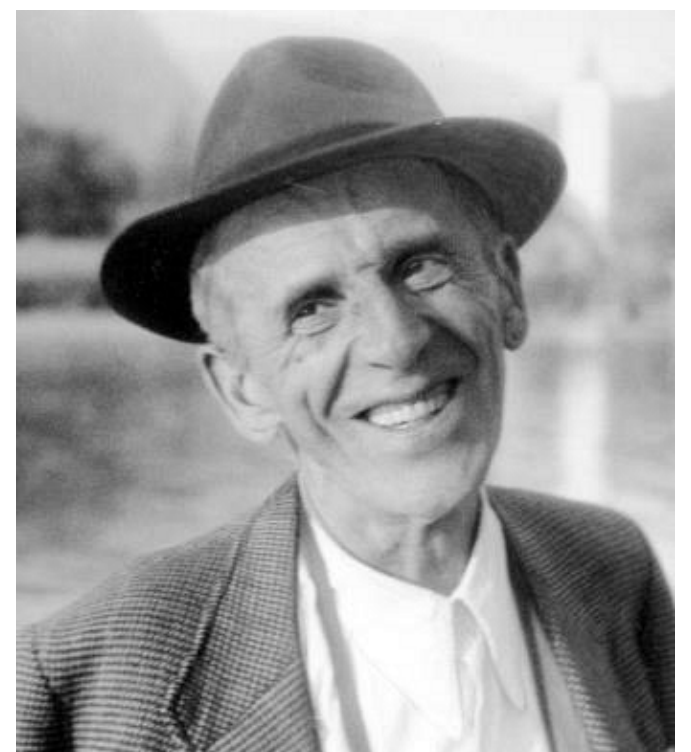
»Vse sem prebrskal in jih na koncu našel pri Prešernovem pranečaku v Hrašah, skupaj s fotografijami. Gre za majhne knjižice, v katerih je Prešern vsa vojna leta v stenografski pisavi skrbno

zapisoval dogodke, vtise in razmišljanja. Vsak dan, kadarkoli je le imel čas. Stenografiral je zato, da zapiskov, ki so bili pogosto zelo kritični, nadrejeni ne bi našli. Ko je hodil na dopust, jih je spravil v domači hiši, leta 1922 pa vse pretipkal in nesel svojemu prijatelju, kasneje narodnemu heroju Stanetu Žagarju, ki je bil takrat učitelj na Lipnici, češ da naj iz tega naredi knjigo. Pa se ni izšlo ...«

Na objavo so čakali skoraj sto let

Žerovc pravi, da je škoda, da so morali zapiski, ki so tudi slogovno imenitno delo, na prvo javno objavo čakati več kot 90 let. »Očitno je bilo v Jakobu res nekaj Prešernovega ... Znano je, da sta se njegov oče in pesnik France Prešeren poznala in se v Kranju, kjer sta oba delala, tudi srečevala. Skoraj zagotovo sta bila tudi sorodstveno povezana,« pove Žerovc.

Ko se je Jakob Prešern leta 1918 vrnil iz vojske, je kot sodnik služboval po različnih koncih Slovenije. Svetov-

Jakob Prešern (1888–1975) / Foto: arhiv Janeza Žerovca

Prvi ljubiteljski fotograf v Begunjah

Prešerna zelo verjetno lahko štejejo tudi za prvega ljubiteljskega fotografa v Begunjah, dodaja Peter Kolman, predsednik Turističnega društva Begunje.

vodila od Škofjeloškega hribovja do najvišjih vrhov Julijskih Alp. V mirnem času je ponovno obiskal italijanske in avstrijske gore, kjer se je nekoč kot vojak uril in bojeval. Zanimal ga je tudi skrivnostni Orient, zato se

Razstavo na panojih, ki je bila vse poletje na ogled v središču Begunj, sta zasnovala domačina Sašo Gašperin in Bojan Kolman. / Foto: arhiv TD Begunje

na vojna ga je, še drugič, ujela v Ljubljani, kjer je ves čas okupacije zavzeto fotografiral. Tako je med drugim nastal izjemno zanimiv fotoesej o razmerah v okupirani Ljubljani med drugo svetovno vojno, ki ga hranijo v Muzeju novejših zgodovine, je povedal Žerovc.

Kot je poleti pojasnil ob odprtju razstave, posvečene prav temu delu Prešernovega ustvarjanja, je v času med obema vojnama pozornost svojega fotoaparata in peresa usmeril v prijetnejše motive. »Peš se je podal po slovenskih gorah: pot ga je

je prek balkanskih dežel odpravil na dolgo pot do Istanbula. Največ pozornosti in ljubezni pa je namenil domačim goram, gradnji Roblekovega doma ter raziskovanju zemljepisnih imen in bogate zgodovine begunjskega kota.«

KAJŽNKOVA HIŠA

Odklenite pozabljeno skrivnost

Kajžnkova hiša v Ratečah sodi med obnovljene objekte z zelo lepo ohranjeno ljudsko arhitekturo. V njej si lahko ogledate rekonstrukcijo opreme črne kuhinje in kašče, razstavo o rateški noši in krajevni zgodovini, starejše filme o še danes ohranjenih običajih in planiških smučarskih skokih. Privlačna novost v Kajžnkovi hiši je muzej pobega.

Suzana P. Kovačič

Kajžnkova hiša je objekt iz 19. stoletja v Ratečah. Leta 1995 jo je, poškodovano, Občina Kranjska Gora odkupila in jo pod strokovnim vodstvom kranjske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine do leta 2004 postopoma obnovila. Hiša predstavlja dobro ohranjen primer ljudske arhitekture. Ima kamnit vhodni portal, na fasadi pa fresko sv. Florijana in sončno uro. Nekdanji dom srednje trdne kmetije ima značilno tlorisno

zasnovo: hišo s kamro, vežo s črno kuhinjo in kaščo. Od skrbno izdelanega stavbnega pohištva so se ohranili deli vzdanih omaric in štukaturni okras v hiši.

Leta 2006 je Gornjesavski muzej Jesenice v Kajžnkovi hiši postavil stalno muzejsko razstavo z naslovom Etnološka dediščina Rateč s poudarkom na praznični in vsakdanji rateški noši. »Ta noša je ena redkih v Sloveniji, ki jo prebivalci še hranijo in občasno oblečejo, denimo na vsakoletnem Vaškem dnevu 15. avgusta v Ratečah,« je

Del stalne muzejske razstave / Foto: Fototeka GMJ

pojasnila etnologinja in kustodinja Gornjesavskega muzeja Jesenice Špela Smolej Milat. Rateška noša, ki so jo ali jo še oblečejo ob slovesnih trenutkih, je izdelana iz toplejšega in debelejšega materiala, saj je v Ratečah dolga zima in že Josip Lavtižar je zapisal, da so Rateče kranjska Sibirija. Na razstavi sta denimo tudi primera starejše praznične in vsakdanje ženske noše vključno z ruto in zavijačko, nekateri deli moške noše in obutev, med katero so posebej zanimivi rateški žoki (copati), cikle in nad sto let stari ženski čevlji za rateško nošo.

V duhu časa: muzej pobega

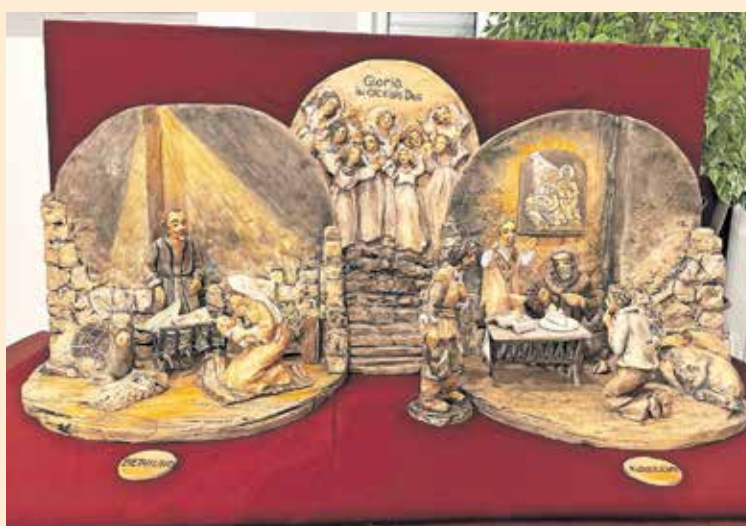
Zanimiva sodobna popestritev ob ogledu stalne muzejske zbirke je v Kajžnkovi hiši muzej pobega (escape

Zanimiva sodobna popestritev ob ogledu stalne muzejske zbirke je v Kajžnkovi hiši muzej pobega (escape muzej), odprt v lanskem letu.

Od Greccia do Brezij

Letos mineva 800 let od postavitve prvih jasluc. Sveti Frančišek Asiški jih je postavil leta 1223 v italijanskem mestu Greccio. Začela se je čudovita zgodba, ki je predstavljena v Muzeju jaslic na Brezjah, enem največjih tovrstnih muzejev v Evropi.

Ponižni in globoko verni Frančišek Asiški (1181–1226) je leta 1223, tri leta pred svojo smrtjo, želel na poseben, nov način počastiti božič, praznik Jezusovega rojstva. V gozdu nad krajem Greccio, kjer je živel, je 15 dni pred božičem poklical prijatelja, tako pravijo zgodovinarji, in ga prosil, naj mu pomaga predstaviti božični dogodek. Iz slame je za božični večer naredil jasli in pripeljal vola in osla. V nenavadno čudežni noči, ki so jo razsvetljevale tudi bakle, je ob besedah svetega Frančiška množica ljudi podoživljala Jezusovo rojstvo, kot da bi se dete resnično rodilo pred njihovimi očmi. Tisti večer v Frančiških jaslicah še ni bilo figur. Ta dogodek pred 800 leti je bil spoznan tudi kot prva postavitev jaslic v človeški zgodovini. V kasnejših stoletjih se je tradicija postavljanja jaslic nadaljevala. Najprej po samostanih, nato pa po cerkvah in tudi po domovih. Vedno več ljudi je s postavljanjem jaslic tudi povedalo, da je novorojeno dete dobrodošlo med ljudmi, saj prinaša veselje do življenja. Na slovenskem ozemlju so bile prve jaslice postavljene v samostanu v Gornjem Gradu, leta 1644 pa pri jezuitih v Ljubljani. Slovenci smo med istimi narodi, ki se že stoletja spominjamo dogodka iz Greccia. In to na poseben

Ana Korenč, jaslice sv. Frančiška

»Od leta 2017 do leta 2020 je Muzej jaslic obiskalo več kot 62.000 obiskovalcev. Veseli smo, da so vtisi, ki so jih obiskovalci zapisali v knjigo spominov, izredno pozitivni in navdihujoči. Vedno znova nas navdajajo z dodatno energijo in pričajo o globokem pomenu, ki ga imajo jaslice v zavesti tako vernega kot nevernega človeka. Jaslice predstavljajo vrednoto, ki nam je vsem blizu: vrednoto družine, njene toplote in ljubezni.« (pater dr. Robert Bahčič)

način. Frančiškani, ki že več kot sto let skrbijo za Marijino svetišče na Brezjah in nadaljujejo poslanstvo svojega ustanovitelja Frančiška Asiškega, so leta 1999 izpraznili svoj samostanski hlev in ga spremenili v Muzej jaslic. Za začetek so vanj postavili 278 primerkov jaslic z vseh

koncev sveta. Dober glas o muzeju se je širil. Frančiškani so prejeli vedno več primerkov jaslic in leta 2013 so se odločili za širitev muzeja. Za božič leta 2016 so uradno odprli in blagoslovili moderen muzej, v katerem je danes 450 primerkov jaslic iz 80 držav. Tudi iz sosednjih

držav, prav tako pa tudi z najbolj oddaljenih, za katere človek ne bi mislil, da poznajo jaslice. Tudi v tem se kaže njihova univerzalnost. Zbirka, ki ji v svetu skoraj ni para in ki je vredna ogleda.

Pomirjujoča svetloba vodi obiskovalca skozi deset prostorov muzeja do zadnjega, v katerem je predstavljena reprodukcija freske jaslic, ki jih je pred 800 leti v Grecciu postavil Frančišek Asiški. O jaslicah izvedemo praktično vse: o njihovi zgodovini in pomenu, načinu izdelave, avtorjih in materialih, ki so uporabljeni, o orodjih za izdelavo. V vitrinah je postavljenih 450 primerkov jaslic, velikih in majhnih, iz različnih obdobjev miru in tudi vojn, ki kažejo na izjemno izvirnost in ustvarjalnost ter na trud njihovih avtorjev iz 80 držav. V muzeju so na primer jaslice, ki jih je naslikal znameniti Leopold Layer, avtor podobe Marije Pomagaj, in ki jih je občudoval dr. France Prešeren. V vitrini so jaslice, ki jih je načrtoval arhitekt svetovne slave Jože Plečnik. In še bi lahko naštevali.

Na Brezjah bodo veseli, če jih boste obiskali in se odločili tudi za ogled Muzeja jaslic. Sprejeli vas bodo s frančiškanskim pozdravom: Dober dan, dobri ljudje! In se poslovili z besedami: Mir in vse dobro! Še se vrnite. Veseli vas bomo.

ROMARSKI URAD
BREZJE

Informacije:

Romarski urad Brezje,
Brezje 72, 4243 Brezje
T: 04 537 07 00,
www.marija.si, info@marija.si

Bazilika Marije Pomagaj
je odprta vsak dan
od 6. do 21. ure.

Urniki svetih maš:

Ponedeljek–petek:
7.00, 8.30, 10.00 in 19.00
Sobota:
7.00, 8.30, 10.00, 16.00 in 19.00
Nedelja:
7.00, 8.30, 10.00, 11.30,
16.00 in 19.00

»Spoznamo bogato rateško zgodovino z osrednjim Celovškim oz. Rateškim rokopisom, ki je drugi najstarejši ohranjeni zapis v slovenskem jeziku. Zaradi obmejne lege v Ratečah smo se dotaknili tudi šmugljanja, kot po domače rečemo tihotapljenju.«

Obiskovalci muzeja pobega se skozi iskanje dnevnika Josipa Lavtižarja spoznajo z bogato rateško dediščino. / Foto: Tina Dokl

muzej), odprt v lanskem letu. Primeren je tako za družine kot bolj izkušene. Kot povabijo v Muzeju Kranjska Gora, enoti Gornjesavskega muzeja Jesenice: odklepite pozabljeno skrivnost Kajžnkove hiše in ohranite rateško izročilo. »Igra nas na atraktiven način popelje skozi stalno razstavo, po kateri nas vodi po rodu sicer Kranjskogorčan, a obenem najbolj znan Ratečan Josip Lavtižar. Doživetje muzeja temelji na iskanju skritega dnevnika Josipa Lavtižarja, lokalnega kronista in svetovljana, ki je na prelomu iz 19. v 20. stoletje kot župnik služboval v Ratečah. Zaradi strahu pred pozabo tradicije in idiličnega vaškega življenja je rateško dediščino zapisal v dnevnik, vendar je ta izginil. Legenda pravi, da so ga našli na mestu Kajžnkove hiše, toda pretkani domačini naj bi dnevnik skrili in ostali so samo namigi, na podlagi katerih je skrivnost izgubljenega zapisa lahko ponovno obujena. V muzeju pobega spoznamo rateško košto, prehrano, ki je zelo specifična tudi zaradi ovčereje na tem območju, spoznamo bogato rateško zgodovino z osrednjim Celovškim

Obnovljena Kajžnkova hiša iz 19. stoletja / Foto: Suzana P. Kovačič

oz. Rateškim rokopisom, ki je drugi najstarejši ohranjeni zapis v slovenskem jeziku. Zaradi obmejne lege v Ratečah smo se dotaknili tudi šmugljanja, kot po domače rečemo tihotapljenju. Znano je, da je po Rapalski pogodbi precej kmetijskega ozemlja Ratečanov ostalo za italijansko mejo in so ustvarili kar poseben način

življenja že zaradi samega prehajanja meje z živino, pridelki in še čim. Med najbolj izpostavljenimi pa je že omenjena rateška noša. Planica je zadnja točka tega zanimivega 'escape' sprehoda.«

Kot dodaja Smolej Milatova, ob atraktivni ideji in zanimivi izvedbi muzeja pobega Kajžnkova hiša še vedno

ohranja podobo muzeja in obiskovalci, ki si nameravajo ogledati samo muzejsko zbirko, doživetja »pobega« niti ne bodo opazili.

Kajžnkova hiša v Ratečah je odprta ob predhodnem dogovoru za najavljene skupine, kontaktni podatki so dostopni na spletni strani Gornjesavskega muzeja Jesenice.

JASNA
CHALET RESORT
1904 jasnaresort.com

Čas je za pravljico.
Čas je za
zimsko pravljico v Jasni.

Zimska restavracija v Jasni
ALPSKI IGLUJI

Rezervacija in IGLOO meni:
info@jasnaresort.com
+396 41 90 30 90

TUMOVA ŠTIPENDIJA

Beraču nismo nikdar zaprli vrat

»Zavezana sva, da vrneva okolici vsaj del dobrega, kar je ona storila za nas,« pravita dr. Jelena Vojvodič Tuma in dr. Matija Tuma, ustanovitelja Tumove štipendije za pomoč študentom v okviru Knafljeve ustanove na Dunaju.

Jože Košnjek

Sloenci smo dobili svojo univerzo dokaj pozno, šele leta 1919. Pred tem so slovenski študentje študirali na univerzah na Dunaju, v Gradcu, Pragi in tudi Krakovu. Glede na tedanje razmere to ni bilo preprosto. Stroške so zmogli le redki. In tudi redke so bile ustanove, rekli so jim »štiftunge«, ki so jim pri tem pomagale. Ena takih je bila Knafljeva štipendijska ustanova, ustanovljena leta 1676 na Dunaju.

Za njeno ustanovitev je zaslužen Luka Knafelj (1621–1671), na Slovenskem neupravičeno malo znana osebnost. O njemu vemo, da je

župnik v bogati cesarski županiji Gross Russbach. Ko je spomladi leta 1671 umiral, je premoženje zapustil štipendijski ustanovi za štipendiranje na Kranjskem rojenih dijakov. Del tega premoženja je bila tudi hiša, ki jo je kupil v središču Dunaja in je danes obnovljena.

Zakaj je bil Luka Knafelj tako navezan na Kranjsko, čeprav je večino življenja preživel daleč od nje, ni natančno znano. Morda je bil za to »kriv« njegov rojak, prijatelj in izvršilec njegove oporo-ke in kasnejši rektor dunajske univerze Jurij Bohinc (Georg Wohinz), doma iz Smokuča na Gorenjskem. O njem vemo, da je bil leta 1633 uče-

tudi po 39, je bila med najpomembnejšimi štipendijskimi ustanovami v okviru dunajske univerze.

Od ustanovitve do leta 1918 je Knafljeva štipendija pomagala skoraj 1300 slovenskim dijakom in študentom, med katerimi so bili Jernej Kopitar, Friderik Baraga, France Prešeren, Simon Jenko, Fran Levec, Josip Plemelj, Oton Župancič, Maks Samec, Hinko Smrekar, Ivan Prijatelj, Ivan Melik, Henrik Tuma in še mnogi znani Slovenci.

Ustanova, ki je v skoraj 350 letih delovanja previharila viharne čase – posebej je omenjena tudi v mirovni pogodbi iz Saint Germaina med

Od leve: mag. Anton Levstek, direktor hotela Korotan in kurator Knafljeve ustanove, zakonca dr. Jelena Vojvodič Tuma in dr. Matija Tuma ter ravnatelj Mohorjeve družbe iz Celovca dr. Karl Hren na Dunaju ob ustanovitvi Tumove štipendije / Foto: arhiv Knafljeve ustanove

Rodbinske korenine dr. Matije Tume segajo v češko vas Stodulky, ki je danes del Prage. Njegov praded Matej je leta 1863 kot čevljar prišel v Ljubljano, kjer je ustvaril družino z osmimi otroki. Eden od njih je bil znameniti slovenski pravnik, zaveden Slovenec in ljubitelj gora dr. Henrik Tuma, ki je umrl leta 1935 in je imel deset otrok. Eden od sinov je bil Ostož Tuma, oče dr. Matije Tume. Ta je diplomiral na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani in doktoriral na Zvezni tehnični visoki šoli v Zürichu. Rojen je bil leta 1938 v Ljubljani.

bil rojen v Ribnici na Dolenjskem. Nato se je šolal pri menihih cistercijancih v Stični ter pri jezuitih v Ljubljani in v Gradcu. Duhovniško posvečenje je prejel leta 1648 na Dunaju. Najprej je bil duhovnik v »dvornem špitalu«, kjer se je tako zblizal z dvornom, da je leta 1658 postal

nec ljubljanske jezuitske šole. Leta 1676, pet let po Knafljevi smrti, ko je bil rektor univerze, je sestavil ustanovno listino Knafljeve ustanove, ki je v kasnejših stoletjih pomagala do izobrazbe mnogim Slovincem. Do leta 1918, ko je ustanova redno podeljevala štipendije, v najboljših letih

Avstro-Ogrsko in antantno leta 1919 – deluje še naprej. Po vojni je bila dodeljena dunajski univerzi, ta pa jo je leta 1961 predala v upravljanje Univerzi v Ljubljani, Mohorjevi družbi iz Celovca in upravljavcu Doma Korotan in Knafljeve hiše.

Od leta 2015 naprej je Knafljeva ustanova bogatejša za Tumovo štipendijo. Zakonca dr. Jelena Vojvodič Tuma in dr. Matija Tuma iz Pšatnika pri Šmartnem pod Šmarno goro sta se odločila,

da bosta z delom svojega premoženja pomagala Knafljevi ustanovi in omogočila podeljevanje Tumove štipendije podiplomskim študentom. Prva je bila podeljena v študijskem letu 2016/2017.

Na pogovoru z zakoncema Tuma sem spoznal, da njuna odločitev ni presenetljiva. Dobrodelnost je bila vrlina obeh družin. Oba sta odraščala v težkem času po drugi svetovni vojni in so se morali starši odreči marsikateri dobri v korist otrok. Dr. Matija Tuma je bil med delom v Švici soustanovitelj fundacije Pro cultura slovenica, ki je delovala skladno s švicarskimi zakoni in finančno podpirala šolanje Slovencev na Koroškem, v Italiji in na Madžarskem v maternem jeziku. Leta 1973 je bil pobudnik slovenskega dopolnilnega pouka v Zürichu za otroke zdomskih družin. Tumovi so med drugim pomagali tudi Zavodu dr. Janeza Levca, v katerem se izobražujejo otroci s posebnimi potrebami.

Zakonca dr. Jelena Vojvodič Tuma in dr. Matija Tuma na sliki akademskega slikarja Tomaža Perka / Foto: arhiv Knafljeve ustanove

Dr. Jelena Vojvodič Tuma je bila rojena leta 1950 v Ljubljani, kjer je na doštudirala gradbeništvo in kasneje doktorirala s področja kovinskih materialov. Tako kot mož Matija je bila tudi ona univerzitetna profesorica. Med drugim je bila vodja centra za revitalizacijo industrijskih objektov na Inštitutu za metalne konstrukcije.

Dr. Matija Tuma je bil tudi predsednik Rotary cluba Ljubljana Emona.

»V 42 letih trdega dela sva z ženo Jeleno zbrala več finančnih sredstev, kot sva jih potrebovala za svoje življenje. Po temeljitem premisleku sva se odločila, da pomagava mladim pri študiju. Tehtala sva, komu nameniti denar, da ne bi šel 'k vragu', kot se je v takih primerih že dogajalo. Odločila sva se za Knafljevo ustanovo, ki se je kljub številnim preizkušnjam in krizam obdržala in še danes pomaga slovenskim

študentom. Ponosen sem, da je bil med štipendisti tudi moj ded dr. Henrik Tuma,« je ženino in svojo odločitev pojasnjeval dr. Matija Tuma. »Že za mojo staro mamo, ki je bila revna in ni znala ne brati in ne pisati, in za druge sorodnike, ki so bili večinoma skromni kmetje, je bilo značilno, da nobenemu beraču niso zaprli vrat. Vsak je nekaj dobil. Midva s soprogo meniva, da človek ne sme gledati samo nase, ampak mora biti pozoren tudi na okolico. Dobroto je treba vračati z dobroto.«

Acetor, dr. Matija Tuma

Dr. Matija Tuma kot ga je videl karikaturist Andrej Novak / Foto: iz knjige Dr. Matije Tume Moje življenje

DRUŽINA HAJNŽIČ

Križev pot s srečnim koncem

Spomini Mirka Hajnžiča, ki je skupaj z družino moral po koncu vojne doživeti kruto usodo pregnanca iz domovine, so pretresljivi, hkrati pa v opomin.

Janko Kulmesch

V roke mi je prišla dokumentacija izpod peresa Ivana Rihtariča z naslovom Križev pot izselitve družine Hajnžič iz Negove 1946–1947. Obsega več kot 250 strani in vsebuje tudi vrsto dokumentov, ki se posredno nanašajo na usodo Hajnžičeve družine in prikazujejo ozadje njenega križevega pota. Na žalost je za tuje bralke in bralce knjiga glede objavljenih dokumentov brez dodatnih informacij, ki bi bile potrebne za boljše razumevanje položaja, v katerem se je znašla Hajnžičeva družina. Poleg tega je polna tiskarskih napak. Treba pa je upoštevati, da ni bila namenjena knjižnemu trgu, temveč predvsem potomcem Hanžičevega očeta Mirka (1905–1977) ter njegove žene Jožefe (1901–2002).

Kljub tem pomanjkljivostim je Rihtaričeva knjiga Križev pot družine Hajnžič iz Negove 1946–1947 zelo dragocena. In sicer predvsem zato, ker je Ivanu Rihtariču uspelo prepričati Hajnžičeve potomce, da lahko objavi tudi spomine njihovega očeta ter starega očeta, ki se je rodil 6. decembra 1905 v Štajngrovi pri Svetem Benediktu v Slovenskih goricah.

Po ljudski šoli pri Sv. Benediktu je Mirko Hajnžič v Celju končal triletno orglarsko šolo, v Ljubljani pa tudi trimesečni politični tečaj za občinskega tajnika. Po končani orglarski šoli se je zaposlil kot organist in cerkovnik v Negovi (1930–1946), službo občinskega tajnika pa je opravljal od leta 1933 do prihoda Nemcev aprila 1941. V Negovi je pred vojno deloval tudi na kulturnem področju in vodil gledališke predstave, tamburaše, godbo in pevski zbor.

Po drugi svetovni vojni, ko so v tedanji Jugoslaviji prevzeli oblast komunisti, je bila

Hajnžičeva družina »potisnjena v kolesje maščevanja posameznikov iz Negove, predvsem dveh, ki sta hotela prikriti svoje vpletenosti v dogodke tik pred koncem vojne, ko je bila pobita Bezjakova družina v Negovi.« (Rihtarič) Gre konkretno za dva domačina, ki sta hotela, piše Rihtarič v uvodu, »očrtni Hajnžiča za neuspeh volitev novembra 1945 ter sta uspela, da ga je novi režim poslal na pot negotovosti in končno izselil v Avstrijo.« Leta 1948 sta bila obsojena na zaporno kazen in bila pozneje pomiloščena. Za Mirka Hajnžiča, njegovo ženo Jožefo ter za otroke Jožico, Ano, Viktorijo in Lada pa se je januarja 1946 začel križev pot izselitve, ki se je marca 1947 na srečo končal na Rebrci v Podjuni.

Zdelo se nam je, da smo v raju

Izselitev Hajnžičeve družine je potekala v nepredstavljivih okoliščinah. Trda zima, hud mraz, pičila in neužitna hrana, surovo obnašanje stražarjev in še bi lahko naštevali. Predvsem pa je bila izselitev potovanje v neznano – iz Čakovca na Madžarsko, nato na Dunaj in spet nazaj v Jugoslavijo. Sledilo je »bivanje« v Mariboru, nakar je 3. aprila 1946 prišlo povelje: »Takoj spakirajte in gremo!« Kam? Morda v smrt? Ali kot piše Mirko Hajnžič v svojih spominih:

»Povelje za odhod. Partizani si naložijo municijo in strojnice, nas razvrstijo po tri vstrie in nas peljejo po stranskih poteh v hribe. Šli smo med njivami, ob vinogradih, mimo zidanice čez hrib v dolino smrti. V tej dolini so baje partizani že mnogo ljudi pobili. Šli smo popolnoma mirno in tiho. V dolini na močvirnatem travniku nas ustavijo. Na vsako stran je mlad gozd. Na obeh straneh v robu

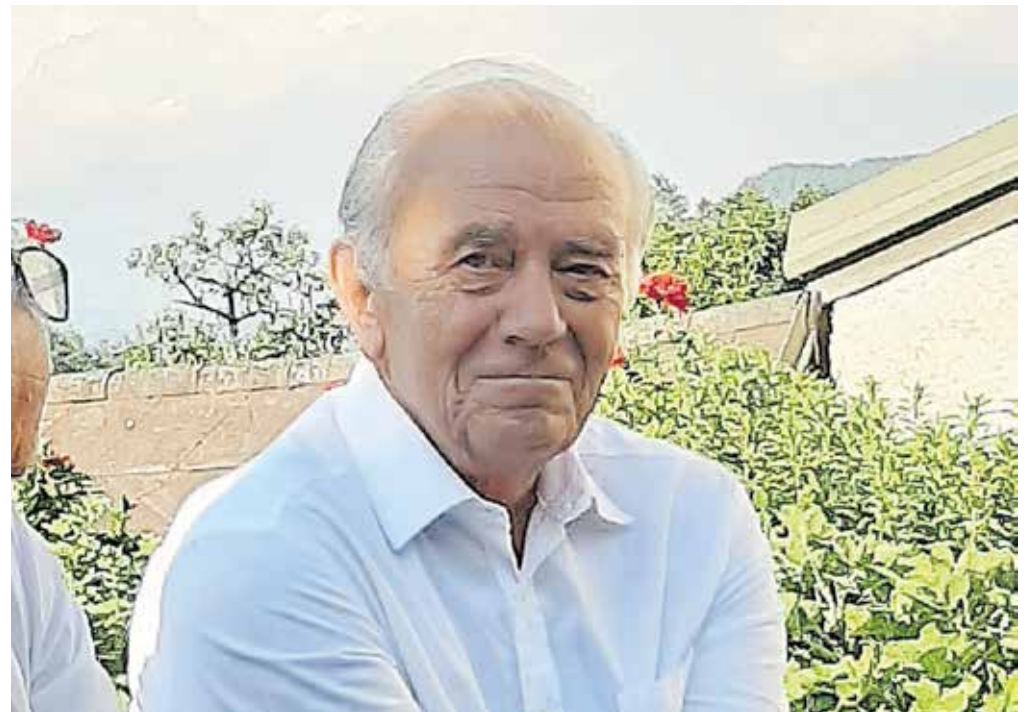
šume so se bliskale luči domovine. Vsi smo že molili kesaanje. Mislili smo, zdaj zaropotajo strojnice z obeh strani.«

Strojnice niso zaropotale. »Ko je partizan še govoril, sem jaz s svojo družino že popihal čez potok, se skрили za grmovje in tiho prekoračili mejo. Prišli smo srečno v Avstrijo. Zdelo se nam je, da smo v raju.«

Prviavstrijski postajistabili taborišči Strass in Judenburg na avstrijskem Štajerskem – po mesecu in pol pa je sledilo taborišče Peggetz v vzhodnotirolskem Lienzu. Begunci so razvili živahno kulturno in cerkveno življenje in si postavili tudi lastno cerkev z brezjansko Marijo v glavnem oltarju. Nadalje so imeli glasbeno šolo, Mirko Hajnžič pa je bil sprejet za učitelja klavirja. Prav tako je postal cerkveni organist za ljudsko petje. Kot dušni pastir jim je bil ob strani mdr. Franc Jančar, ki je tako kot Hajnžičevi prihajal iz Negove in pozneje postal legendarni župnik v Slovenjem Plajberku ob vznožju Vrtače. Jančar je kot kaplan vodil v Lienzu tudi pogrebni obred za Hajnžičevo hčerko Jožico; umrla je oktobra 1946, stara komaj deset let. »Ugasnila je nenadoma, kakor ugasne ob sapici lučka,« se je ob njenem grobu poslovila od nje njena sosaška. Po Lienzu so se Hajnžičevi selili v Treffling v bližini Špitala ob Dravi, kjer je pristopil tudi k angleški godbi, dobil »angleško uniformo ter mesečno plačo 120 šilingov in dobro hrano« – dokler ni bral v tedanji Koroški kroniki, da iščejo na Rebrci organista in mežnarja. In tako je 11. marca sledila njegova zadnja selitev v kraj, v katerem je preživel tudi večji del svojega življenja.

Na južnem Koroškem našli svoj drugi dom

Na Rebrci je poleg cerkveniške in mežnarke službe s tedanjim dušnim pastirjem ter poznejšim dolgoletnim suškim župnikom Matejem Igercem ustanovil cerkveni pevski zbor. Hkrati se je kot glasbeni učitelj posvetil šolski mladini. Ustanovil je Podjunsko glasbeno skupino in vodil tamburaški zbor tudi v Klančah pri Galiciji. Prav tako je julija 1976 postal glasbeni vodja tamburaške skupine pod okriljem kapelske Zarje, dokler se ni 6.

Lado Hajnžič (1940–2022) / Foto: Novice, Celovec

Družina Hajnžič, ko je bila še v Negovi: (z leve) Anica, por. Hobel, mama Jožefa (†), stoji zadaj Jožica (†), spredaj Lado (†), oče Mirko (†) in Viktorija (Vikica), poročena Hudl / Foto: arhiv Martina Hobla

»V tej dolini so baje partizani že mnogo ljudi pobili. Šli smo popolnoma mirno in tiho. V dolini na močvirnatem travniku nas ustavijo. Na vsako stran je mlad gozd. Na obeh straneh v robu šume so se bliskale luči domovine. Vsi smo že molili kesaanje. Mislili smo, zdaj zaropotajo strojnice z obeh strani.« (Mirko Hajnžič)

julija 1977 nepričakovano za vedno izteklo njegovo zemeljsko potovanje in je rebrško pokopališče postalo njegovo zadnje zemeljsko počivališče.

Dvojezična južna Koroška pa je postala nova domovina tudi za njegovi hčerki Ano in Viktoriji ter sina Lada. Viktorija se je poročila s čevljarskim trgovcem Francem Hudlom († v Dobrli vasi. Ana se je poročila v Bilčovs in s soprogom Martinom Hoblom († 2021), ki je vrsto let vodil bilčovško Zadrugo, ustvarila družino s sinovi Martinom, Siegijem in Petrom. Sinova Martin in Siegi sta v mladih

letih štela tudi med stebre Slovenskega atletskega kluba (SAK) v Celovcu.

Izredne zasluge za slovensko narodno skupnost na Koroškem je imel sin Lado (1940–2022). Prevzel je Hajnžičevo domačo hišo na Rebrci in si z ženo Jutto ustvaril družino z otroki Gottfriedom, zvestim pevcem znanege pevskega zbora Danica v Šentprimozu, ter Isabello in Kristianom. Po smrti očeta Mirka ga je sin Lado nasledil kot organist, bil pa je tudi prvi pobudnik Enotne liste (EL) v Železni Kapli, volilne skupine, ki si v prvi vrsti prizadeva za enakopravnost slovenskih

občank in občanov. Več kot trideset let (1973–2005) jo je zastopal v kapelskem občinskem svetu in prejel tudi zlato odlikovanje deželne EL. Prav tako je bil Lado Hajnžič celih štirideset let steber Mohorjeve tiskarne ter mož z izostrenim socialnim čutom.

V uvodu svoje knjige je Ivan Rihtarič zapisal: »Knjiga ne želi odpirati novih ran.« Tudi ta prispevek jih ne želi odpirati, še posebno ne pri Hajnžičevih. Kar želi, je, da bi bralke in bralci spoznali in razumeli njihovo usodo – hkrati pa je ta prispevek tudi majhen izraz več kot zasluzne zahvale in priznanja.

OBČINA VERNBERK

Kako izumira slovenščina na robu dvojezičnega ozemlja

Med občine ob robu dvojezičnega ozemlja, kjer umira slovenščina, šteje tudi Vernberk. Ali kot poudarja 86-letni Reginald Vospernik v pogovoru za časopis Karavanke: »V celotni občini in tudi v cerkvi je skoraj docela utihnila vsakršna slovenska beseda.«

Janko Kulmesch

Občina Vernberk (nemško Werberg), niti deset kilometrov oddaljena od Beljaka, leži v območju Osojskih Tur ter na severozahodnem robu dvojezičnega ozemlja. Šteje 5.613 prebivalcev (stanje 1. januarja 2023) ter 24 krajev, ki imajo vsi dvojezično označbo in so vsi z dvojezičnim krajevnim imenom zabeleženi tudi na Wikipediji, nikakor pa niso upoštevani uradno. Od leta 1908 pa do leta 1916 je občina z Matijo Vospernikom (1873–1952) imela tudi slovenskega župana. Kako močno je napredovala asimilacija slovenske narodne skupnosti v tej občini, ponazarjata naslednja podatka: pri ljudskem štetju leta 1951 je še petina registriranih navedla kot pogovorni jezik slovenščino, pri zadnjem štetju leta 2001 pa niti ne en odstotek oziroma le 48 od 4.837 oseb. V občini delujejo tri fare: Domačale, Skočidol in del Strmca. Uradno veljajo za dvojezične, praktično pa v cerkvah »skoraj ni prisotna

slovenščina«, ko je dejal dekan in šentjakobski župnik Jurij Buch.

V Podravljah, ki spadajo pod faro Skočidol in kjer je še v 70. letih prejšnjega stoletja delovala slovenska kmetijska šola, živi tudi nekdanji dolgoletni ravnatelj Slovenske gimnazije ter publicist, pisatelj in narodni politik Reginald Vospernik. Leta 2022 je, potem ko je prva izdaja izšla leta 2011 pri celovski založbi Baum, pri Mohorjevi založbi izšla predelana in bistveno dopolnjena druga izdaja njegove knjige *Zweimal aus der Heimat vertrieben, die Kärntner Slowenen zwischen 1919 und 1945 – Eine Familiensaga* (Dvakrat pregnani iz domovine, koroški Slovenci med letoma 1919 in 1945 – družinska saga). Med tistimi, ki so bili pregnani z domače zemlje, je bil tudi Reginald Vospernik skupaj z mamo Barbaro (1901–1971), ki sta izkusila kruto usodo pregnanstva, sprva na Poljskem, nato v bavarskem Eichstädtu in v salzburškem Dorfgasteinu.

Vospernikova knjiga posreduje zanimiv ter hkrati žalosten pogled v polpreteklo zgodovino slovenske narodne skupnosti na Koroškem s poudarkom na Vernberku in okolici. V žarišču objavljenih biografij je zlasti Janez Vospernik (1868–1948), oče Reginaldove mame Barbare. Stari oče Reginalda Vospernika je bil v prvih desetletjih 20. stoletja znan kot zavzet organizator, odličen govornik in ognjevit zagovornik samostojnega političnega in gospodarskega življenja koroških Slovencev, prav tako pa odločen nasprotnik nemškega nacionalizma. Po plebiscitu je leta 1921 postal prvi predsednik Zveze slovenskih zadrug.

Pogovarjali smo se z njegovim vnukom Reginaldom Vospernikom, in sicer o narodnostnem stanju njegove občine v preteklosti in sedanjosti.

Kakšno je bilo narodnostno stanje v Vernberku in okolici pred koroškim plebiscitom?

Do razsula avstro-ogrske monarhije je pri pretežnem delu v tedanji socialni strukturi malih in srednjih kmetij v naših krajih (Podravlje, Dole, Skočidol, Vernberk itd.) slovenščina prevladovala kot jezik komunikacije. Zanesljiv kazalnik tega sta-

Tur. Mejila je torej na skoraj docela nemški Beljak in do prav tako nemškega obrežja Osojskega jezera in Feldkirchna na severni strani. Dejstvo, da je Matiji Vosperniku prebivalstvo večinsko zaupalo funkcijo župana, seveda ne pomeni tudi etnične opredelitve. Vpliv germanizacije je bil že tedaj silovit. Geografska lega, gradnja železnice sredi 19. stoletja s številnimi skoraj izključno nemškimi železničarji in ustreznimi priselitvami v dotlej večinsko slovenske vasi – vse to je storilo svoje.

Kdaj se je narodnostna situacija v vaših krajih začela odločilno spreminjati v škodo slovenske narodne skupnosti?

Čas po razpadu monarhije zaznamujejo leta narodnostnih konfliktov, ki dosežejo vrhunec v predplebiscitnem času in v plebiscitu 10. oktobra 1920. Župana Matija Vospernika v Trnovljah je oblast maja 1919 aretirala in v družbi dobrega ducata sotrpinov izgnala v nemški del Koroške, čeprav občina Vernberk ni bila ne v conii A in ne v conii B. Njegov brat Janez Vospernik, moj ded, politično kakor brat Matija dejaven kot občinski odbornik in deželni ter državni politik, je moral zbežati s svoje doma-

Reginald Vospernik pred poslopjem nekdanje ljudske šole v Dorfgasteinu (dežela Salzburg), ki jo je obiskoval, ko je bil s svojo mamo Barbaro pregnan na Poljsko in v Eichstädt, na koncu pa v Dorfgastein / Foto: Novice, Celovec

raj – med aprilom leta 1942 in končno vrnitvijo leta 1945. Pregnane so bile številne slovenske družine, skupaj okrog tisoč oseb. Med njimi so bili tudi moja mama Barbara, moja teta Mici in jaz kot petletni fantek. Starega očeta Janeza, ki je bil že v letih, je rešila intervencija v zadnjem trenutku pred izgonom. To so najodločilnejše zarezne, ki so zaznamovale poblebiscitni čas in leta pred »anschlusom«.

Kakšno je trenutno narodnostno stanje v občini Vernberk?

V celotni občini in tudi v cerkvi je skoraj docela utihnula vsakršna slovenska beseda. Struktura nekdanje občine, danes v obsežnejših mejah, je docela spremenjena. Število nekdanj dobrih 2500 prebivalcev se je medtem več kot podvojilo. Kajpada ne v korist slovensko govorečega prebivalstva. Nekaj se je pa le obrnilo na bolje: v moji domači ljudski šoli, v Goričah, kjer so nemški nacionalni krogi uprizorili šolski štrajk, ko sva z ženo prijavila hčerko Elico kot edino šolarko leta 1973 k slovenskemu pouku, je danes vrsta prijav za dvojezične razrede – vendar so vsi ti prijavitelji brez osnovnega znanja slovenščine. Je to

pač znak, da se je v deželi od zloglasnih 70. let in pogroma na dvojezične napise le marsikaj spremenilo na bolje. K sreči tudi deželna politika v osebi deželnega glavarja Kaiserja ta razvoj kar se da podpira.

Kaj so glavni vzroki asimilacije v Vernberku in okolici?

Med vzroke napredujoče asimilacije sodi hitlerizem z vsemi zgodovinskimi ozadji, z izrazitim nemškim nacionalizmom druge polovice 19. in prve polovice 20. stoletja. In še: zgodovinsko pogojeni slovenski manjvrednostni kompleks. Često potujem po Južni Tirolski: tam ima nemška narodnostna skupnost vse vzvode uspešnega gospodarjenja in politike v svojih rokah: obrt, turizem, deloma tudi industrijo, vso upravo, vse javne službe. Vse to prebivalcem krepi zavest. Pod asimilacijskim pritiskom so tam prejkone Italijani, priseljenci, ki jih vsa uprava motivira za učenje nemščine.

Pa še kritična pripomba ob robu: danes slovenskim in jezikovno mešanim staršem nihče ne brani, da posredujejo svojim otrokom slovenščino in tako pomagajo ohranjati dragoceno kulturno in jezikovno dediščino.

Reginald Vospernik: »V celotni občini in tudi v cerkvi je skoraj docela utihnula vsakršna slovenska beseda. Struktura nekdanje občine, danes v obsežnejših mejah, je docela spremenjena. Število nekdanj dobrih 2500 prebivalcev se je medtem več kot podvojilo. Kajpada ne v korist slovensko govorečega prebivalstva.«

nja je tudi dejstvo, da je bil na listi Slovenske ljudske stranke med letoma 1908 in 1918 dvakrat zapovrstjo za župana izvoljen Matija Vospernik iz Trnovelj. Občina Vernberk, v kateri je uspešno županoval, je v tedanjih mejah segala na južni strani od Drave in na severni do vrha Osojskih

čije v Podravljah in prepustiti številno družino negotovi usodi. Strelji, ki so bili namenjeni beguncu, ko je prečkal Dravo, ga k sreči niso zadeli. Več mesecev je živel v raznih bivališčih pod južnoslovansko upravo. Po Hitlerjevem napadu na Jugoslavijo je sledil izgon v nemški

Janez Vospernik, v naročju vnuk Reginald Vospernik / Foto: Novice, Celovec

DIVJAD V KARAVANKAH

Veliko srnjadi konča na cesti

Veliko srnjadi konča v trkih z vozili na cesti v Zgornjesavski dolini, jelenjad povzroča v gozdovih škodo z objedanjem mladja, šakal redči vrste srnjadi, v populaciji volkov so tudi križanci.

Cveto Zaplotnik

»Na blejskem gozdno-gospodarskem območju je najštevilnejša vrsta divjadi v Karavankah srnjad, ki pa jo je več tam, kjer je manj jelenjadi in kjer se bolj prepletajo gozdovi in travniki,« pravi Blaž Černe iz blejske območne enote Zavoda za gozdove Slovenije in dodaja, da je pri srnjadi največji problem velik delež izgub zaradi trkov z vozili na cestah. V loviščih na območju Karavank, še zlasti v njihovem zahodnem delu, so deleži izgub srnjadi najvišji na Gorenjskem in tudi v Sloveniji. Pri tem izstopajo lovišča, po katerih poteka cesta po Zgornjesavski dolini. V nekaterih od teh lovišč že samo z izgubami izpolnijo letni načrt odvzema (odstreli). Za lovišče Kranjska Gora so predlani načrtovali odvzem 60 srnjadi, povoženih je bilo 62. Le malo bolje je bilo v lovišču Dovje, tam je načrt predvideval odvzem 40 srnjadi, povoženih je bilo 35. Populacija srnjadi je sicer

loviti. Pri odstrelu ni večjih omejitev, še največja omejitev je lovna doba.

Odstrel jelenjadi narašča

Jelenjad je prisotna na celotnem območju Karavank, tako v nižjih kot višjih legah. Pozimi se bolj zadržuje na sončnih legah, na pašnih površinah in blizu naselij, a ko sneg začne kopneti, se umakne v višje lege. Številčno jo je največ v zahodnih Karavankah ter na območju Jelendola in Košute in nekoliko manj v osrednjem delu – od Jesenice do Ljubelja, sicer pa se je odstotkovno najbolj okrepila v robnem delu Karavank. »Največji problem so škode, ki jih jelenjad povzroča v gozdovih z objedanjem mladja,« pravi Blaž Černe in dodaja, da je objedenost mladja v karavanskih gozdovih med najvišji v Sloveniji, a je res tudi to, da je mladja (tudi zaradi posledic lubadarja) na tem območju bolj malo in je zato toliko bolj obremenjeno. Letni odstrel jelenjadi narašča,

potlej sicer okrepilo, vendar nekdanje ravni ni več doseglo. Širjenje jelenjadi izpodriva gamse v slabše pogoje – v skalovje.

Divji prašiči rijejo tudi po planinah

Divjih prašičev v Karavankah ni veliko, tam tudi ni pogojev za prehranjevanje, saj prevladujejo smrekovi gozdovi. Več jih je na obrobju Karavank, kjer je tudi več listavcev in s tem tudi več žira in želoda. »Škode pa so glede na številčnost velike,« ugotavlja Blaž Černe in dodaja, da poleti in jeseni divji prašiči rijejo po planinah. Dosedanji letošnji podatki kažejo na rekorden odstrel divjih prašičev na Gorenjskem.

Poljski zajci so v Karavankah sicer še prisotni, a jih ni veliko, tako da jih lovci skorajda ne lovijo več.

Na območju Karavank še vedno domujejo tudi zavarovane gozdne oziroma poljske kure – ruševca, divji petelin in belka. Divjih petelinov je vse manj, aktivnih rastišč je le malo, še največ jih je v pasu od 1200 do 1500 metrov nadmorske višine nad Kranjsko Goro, Dovjem in Jesenicami. Stanje ruševca je nekoliko boljše, največ jih je na grebenu Karavank. Belko je zaradi varovalne barve le težko opaziti, a je še vedno prisotna, predvsem na Belščici in Stolu.

Potomci volkulje in psa

In kakšno je stanje pri velikih zvereh? Kot pravi Blaž Černe, se medved v Karavankah pojavlja le občasno. Letos so ga opazili na Begunjsčici in na Dovjem, škode pa ni povzročal. Drugačnja je slika pri volku, ta je v preteklih letih predvsem na planinah nad Srednjim Vrhom povzročil veliko škodo in tudi vplival na zmanjšanje reje drobnice. Tudi letos so volkovi v Karavankah prisotni, vendar doslej v Zgornjesavski dolini niso povzročili nobenega škodnega dogodka, so pa na pobočju Kriške gore maja pokončali devet ovc in koz ter poškodovali še dve ovci. Do konca leta še vedno v loviščih Kranjska Gora, Dovje in Log pod Mangartom ter v treh revirjih lovišča s posebnim namenom Triglav velja dovoljenje za odstrel volkulje in desetih križancev, ki so potomci volkulje in psa. Volkuljo so marca uplenili, o tem, kje so križanci, pa je bolj malo informacij.

Jelenjad povzroča v gozdovih škodo z objedanjem mladja. / Foto: Gorazd Kavčič

Na podlagi ovratnic za telemetrijskospremljanje živalije znano, da sta se 1. septembra

zadrževala v Karavankah tudi dva risa oziroma potomca risov, ki so ju spustili v naravo

v okviru projekta naseljevanja risov Life Lynx; vseh risov pa je sicer več.

Do konca leta še vedno velja dovoljenje za odstrel križancev, ki so potomci volkulje in psa.

stabilna in vitalna, vendar opažajo rahlo zmanjševanje staleža, kar je posledica številčne in prostorske krepitve jelenjadi, širjenja velikih zverri in pojavljanja šakala, ki napada predvsem srnine mladice pa tudi starejše in oslabele srne. Šakal se na blejskem gozdnogospodarskem območju pojavlja v vseh karavanskih loviščih, pogosteje v vzhodnem delu Karavank. Približno tri leta ima tudi v Sloveniji status divjadi, odtlej ga je dovoljeno

na tem območju se je od leta 2000 do danes povečal približno za trikrat. Večji odstrel je posledica večjega števila jelenjadi pa tudi pritiskov lastnikov gozdov in kmetijskih zemljišč zaradi objedenosti gozdnega mladja in paše na pašnikih.

Najbolj markantna divjad v Karavankah so gamsi. Bolezen gamsje garje, ki se je začela pojavljati v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, je občutno zmanjšala njihov stalež, število se je

Blaž Černe iz blejske območne enote Zavoda za gozdove Slovenije / Foto: Cveto Zaplotnik

VAŠ PARTNER PRI ODKUPU, POSEKU IN PREVOZU LESA

051 358 368
info@megales.si
www.megales.si

AVSENIKOVA GLASBA

Veter nosi pesem mojo

To je naslov ene od najlepših Avsenikovih viž. Jožovčeva brata Slavko in Vilko sta jih napisala blizu tisoč. Letos mineva sedemdeset let od nastanka Avsenikove glasbe.

Jože Košnjek

Janez in Katarina Avsenik sta leta 1865 kupila Jožovčevo hišo sredi Begunj in v njej uredila gostilno. Gostinsko dejavnost sta nato nadaljevala Ivan in Marija Avsenik. Mama Marija je imela rada glasbo, prav tako pa tudi Ivan, ki je v mladih letih igral na tamburico, kasneje pa se je naučil zaigrati nekaj melodij tudi na diatonični harmoniki.

Glasbeno nadarjeni so bili tudi njuni otroci. Najstarejši sin Janez, rojen leta 1926, je igral na violino, Majda, rojena leta 1927, pa na citre. Tudi pri najmlajših sinovih Vilku, rojenem leta 1928, in Slavku,

so trije bratje in sestra igrali gostom na domačem vrtu. Slavku učenje not ni posebno dišalo. Očetu je rekel, da bo raje delal doma na kmetiji in igral le za veselje.

Harmonika pa je postala njegova sopotnica. Najprej diatonična, nato pa klavirska. Aleksij Jercog iz Trsta in pisatelj Ivan Sivec, ki je za Avsenikove viže napisal tudi številna besedila, oba pa sta najboljša poznavalca Avsenikove glasbene poti, pišeta, da je Slavko po koncu druge svetovne vojne igral na mitingih na obeh straneh Karavank, nato pa na službenju vojaščine v športni enoti na Šar planini v Makedoniji in nato v Kranjski Gori. V Planici je kot obe-

glasbeno pot je stopil tudi leto starejši brat Vilko, vendar drugače kot Slavko. Bil je akademsko izobražen glasbenik. Kasneje se je izkazalo, da sta bila Slavkov naravni glasbeni talent in Vilkova studioznost dobitna kombinacija Avsenikove glasbe.

Korak v glasbeno nesmrtnost

Težko je reči, kaj bi bilo s Slavkovo in tudi Vilkovo glasbeno potjo, če ne bi Slavko Avsenik, ki je takrat že živel v Ljubljani in delal v tekstilni tovarni Tosama, 3. aprila leta 1953 prvič zaigral na Radiu Ljubljana. Takrat zelo poznani harmonikar Avgust Stanko, ki je eden redkih zadovoljeval želje poslušalcev po slovenskih vižah, je nenadoma zbolel in Vilka Ovsenika, ki je takrat že delal na Radiu, so vprašali, kdo bi ga lahko nadomestil. Predlagal je brata Slavka in tedanjim urednikom Janez Bitenc je bil navdušen. Slavko je na harmoniko igral drugače kot drugi. Bil je mojster ritma, v otožnih vižah pa je bil izredno liričen in sentimental.

Slavko je vedno pogosteje nastopal na Radiu. Naredil je korak naprej. Harmonika se mu je zdela preveč osamljena. Dodal ji je kitaro in bas. Prvi kitarist, s katerim je potem sodeloval skoraj 35 let, je bil Lev Ponikvar, basist je bil Jože Kelbl. Prva Slavkova pevca pa sta bila Franc Koren in Danica Filipič. Bila sta prvi in nepozabni pevski par tudi v kasnejšem kvintetu, Ansamblu bratov Avsenik.

Slavko je prav tako spoznal, da mora trio zaigrati nekaj novega, svežega. Začel je pisati. Ker ni poznal not, je uporabljal posebne znake, ki jih je Vilko preliel na notno črtovje. Uradno je prva viža, ki sta jo napisala Jožovčeva brata iz Begunj, polka V planinski koči. Ivan Sivec jo je v knjigi Brata Avsenik – Evropski glasbeni fenomen iz Begunj na Gorenjskem v pregledu skladb zapisal pod številko 1, nastala pa je leta 1954!

Potem jih je do Slavkove smrti leta 2015 skupaj z bratom Vilkom napisal še skoraj tisoč. Nad sedemsto jih je na nosilcih zvoka, mnogo pa jih je ostalo na papirju. Prodanih je bilo 35 milijonov plošč z njunimi vižami. Kar 33 jih je zlatih, po ena pa je bila diamantna in platinasta. Njuna Na Golici, napisana leta 1954, je med največkrat izvajanimi skladbami na svetu.

Trije Avsenikovi glasbeni rodovi: Slavko, njegov najmlajši sin Gregor in vnuk Sašo / Foto: Gorazd Kavčič

Brata Slavko in Vilko. Do leta 1959 je bil Vilko s klarinetom član njegovega ansambla. Potem je postal umetniški vodja, aranžer in glasbeni producent, »dobra duša« ansambla. / Foto: iz knjige Aleksija Jercoga S polko v svet

Nad tisoč glasbenih skupin izvaja v najrazličnejših oblikah in zasedbah njuno glasbo. Avseniki so s svojo glasbo že sedemdeset let ambasadorji naše dežele in naših ljudi.

Skozi Celovec v svet

Koroška je odigrala pomembno vlogo v zgodovini Avsenikovega ansambla. Že leta 1954 so veliko igrali v predvsem slovensko govorečih krajih v Rožu, Šentjakobu in Šentjanžu, na Obirskem, v Kortah in Podjuni. Tudi po dvakrat ali trikrat na dan. Leta 1955 je takratni Gorenjski kvartet prvič nastopil tudi med Slovenci v Italiji. Avditorij v Trstu je bil nabito poln.

Takratni Avseniki so na povabilo urednika Ljuba Hartmana snemali tudi za Radio Celovec. Posneli so pet skladb, med njimi tudi Na Golici. Ker je imel celovski radio boljšo tehniko, so bili posnetki boljši. Zvočna slika

igranja trobente in klarineta je na posnetku spominjala na pritrkovanje zvonov. Nanje, še posebno pa na skladbo Na Golici, je bil pozoren urednik in voditelj zabavnoglasbene oddaje bavarskega radia Fred Rauch, ki je septembra leta 1955 počitnikoval pri Vrbskem jezeru. Odhitel je na celovski radio, kjer mu je Ljubo Hartman izročil posnetek skladb Na Golici in Spomin. Skupaj sta slovensko ime Golica za nemško govoreče območje spremenila v Trompetenecho, Avsenike pa v Oberkrainerje. To ime z dodatkom »original« jih spremlja še danes, uporabljajo pa ga še nekateri drugi slovenski ansambli. Golica je postala hit bavarskega radia, brata Avsenik pa o tem nista vedela ničesar. Šele kasneje sta prejela prvi honorar – 98 mark. Slutila pa sta, da se v Nemčiji z njuno glasbo dogaja nekaj pomembnega. Doma sta morala zaradi nemškega imena požreti kar

nekaj očitkov. Vendar so se s tem Ansamblu bratov Avsenik na stežaj odprla vrata v svetovni glasbeni svet.

Zgodba, dolga štirideset let

Zaradi Slavkovih težav z zdravjem, še posebno s hrbtenico, ki je bila toliko let obremenjena s 15 kilogramov težko harmoniko, in s starostjo nekaterih članov ansambla je bilo slutiti, da se bo enkratna zgodba Avsenikovega ansambla končala. Leta 1989 sta se od ansambla poslovila legendarna člana Lev Ponikvar in Mik Soss. Junija 1990 pa je bil uradni konec javnega nastopanja. Ker se je Slavkovo zdravje izboljšalo, je ustanovil studijski ansambel, ki je do leta 1994 veliko snemal in nastopal na televizijskih oddajah doma in na tujem. Tudi kasneje je občasno še javno zaigral na harmoniko, najpogosteje skupaj z ansambloma Gašperji in Gregorji ter s svojim sinom Gregorjem, odličnim kitaristom, občasno pa tudi s Hišnim ansamblom Avsenik.

Slavkova in Vilkova glasbena zgodba, dolga skoraj 40 let, v kateri je odigrala pomembno vlogo leta 2017 umrla Slavkova soproga Brigita, se v Begunjah nadaljuje. Po Slavkovi glasbeni poti stopata sinova Slavko in Gregor ter vnuk Sašo in tudi vnukinja Monika. Glasbeno izobražen je tudi Slavkov sin Martin, po izobrazbi akademski slikar.

Jožovčevi tako negujejo tradicijo in spomin na glasbo, ki sta jo v tej hiši začela neponovljiva Slavko in Vilko.

Avseniki so v prvih letih igranja pogosto nastopali na Koroškem. Na enega od koncertov v Šentjakobu so potovali z vlakom. Ivan Sivec mi je povedal, da so jih po izstopu iz vlaka pozdravili zvonovi iz okoliških zvonikov. »Komu pa zvonite? Imate praznik?« je vprašal Slavko. »Vam na čast. To je za nas največji praznik,« so mu odgovorili.

rojenem leto kasneje, je oče odkril glasbeno nadarjenost. Osemletnemu Vilku je kupil klavirsko, leto mlajšemu Slavku pa diatonično harmoniko. Begunjskega organista Cirila Zrneca je prosil, naj jih nauči osnov glasbe. Kmalu

tavni smučarski skakalec čez dan treniral, zvečer pa igral v Kranjski Gori in Planici. Leta 1950 je v Planici spoznal navdušenega trobentača Franca Koširja, ki je postal ustanovni član kasnejšega svetovno znanega kvinteta. Na

Slavka je harmonika spremljala večino njegovega življenja. / Foto: Gorazd Kavčič

OGLAS

Avtentični dogodki, skrbno pripravljene za obiskovalce

V Zavodu za kulturo Bled so letos s številnimi dogodki vse leto razvajali občinstvo. Vprašanje, na katero ves čas iščejo odgovor, je, kako obiskovalcem, bodisi lokalni skupnosti ali turistom od blizu in daleč, ponuditi najboljšo izkušnjo. Pa naj bodo to doživetja na Blejskem gradu ali prireditve v Festivalni dvorani Bled, ki ju kot javni zavod upravljajo.

Kot pravi **mag. Lea Ferjan, direktorica Zavoda za kulturo Bled**, se v letošnjem letu struktura obiskovalcev spet spreminja v prid tistim, ki grad obiščejo v organiziranih skupinah. Statistični podatki kažejo, da je tovrstnih obiskov 27 odstotkov, preostali obiskovalci grad obiščejo individualno. Teh je največ v poletni sezoni. Večino obiska predstavljajo tuji gostje. Največ jih je iz ZDA, Južne Koreje, Madžarske, Velike Britanije, Nemčije in Italije. »Želimo si, da bi vedno več domačih gostov prepoznalo in obiskovalo Blejski grad kot zgodovinsko-arhitekturni, kulturni spomenik, hkrati pa jih vabimo na prireditve, ki jih zanje pripravljamo celo leto.«

Obiskovalcem ponuditi najboljšo izkušnjo

Blejski grad je prostor, kjer z različnimi prireditvami ne oživljajo le bogate, več kot 1000-letne zgodovine, ampak veliko energije vlagajo v to, da bi obiskovalcem ponudili čim bolj kakovostna in pristna kulturna in zabavna doživetja.

V svoji arhitekturni mogočnosti je grad neponovljiv, ne nazadnje je glede na omembe v pisnih virih tudi najstarejši grad na Slovenskem, zato je obiskovalcem, ki jih bo v prihodnjih letih vse več, treba ponuditi zelo kakovostno in pristno izkušnjo. Prijazen sprejem že ob vstopu na grad in pomoč pri nadaljnjem raziskovanju sta za obiskovalce s celega sveta neprecenljiva, kar tudi radi poudarijo ob svojih ocenah obiska. Za marsikoga postane pravljica poročna destinacija, za druge neverjeten kraj, kjer v objemu grajskih zidov in teras naredijo selfi z najboljšo možno narav-

no kuliso z jezerom in vršaci v ozadju.

V Zavodu za kulturo Bled so se tudi zato, da bi tudi v prihodnje obiskovalcem omogočili najboljše doživetje grajskih skrivnosti, odločili za uvajanje elektronskega vstopničnega sistema (e-ticketing), ki ne predstavlja zgolj kontrole vstopnic,

»Naši dogodki so skrbno načrtovani in oblikovani s kakovostnimi izvajalci in domačimi umetniki. Želimo, da so te prireditve pristne, povezane z dediščino okolja s kateregakoli področja. Vse, kar delamo, delamo iz srca in hkrati strokovno ter želimo to povezati bodisi s krajem, saj ima Bled bogato raznovrstno dediščino, bodisi z Blejskim gradom ali Festivalno dvorano. Oba objekta nudita obilo priložnosti za oblikovanje tako tradicionalnih kot novih doživetij in prireditev.«

ampak omogoča tudi njihovo spletno prodajo in s tem upravljanje obiska po urah glede na število obiskovalcev na gradu.

Na Blejskem gradu in v Festivalni dvorani Bled so v zavodu letos načrtovali 170 prireditev, ki so jih večinoma že izvedli. Z obiskom so zadovoljni, saj so dogodki namenjeni vsem generacijam in zelo raznovrstni. Od tradicionalnih pomladnih prireditev do Srednjeveških dnevov, pa vse do poletnih glasbenih festivalov in lutkovnih predstav, ki so najmlajše in njihove starše navduševale v grajskem parku. Izбира je bila res velika, zdaj pa so pred vrati že priprave na noč čarovnic.

Pester program do konca letošnjega leta

Advent na Blejskem gradu je sklop prireditev, na katere se skrbno pripravljajo že celo leto. Grajskemu obzidju, terasam in prehodom v tem času nadenejo praznično

podobo in poleg božičnih jaslic dajo prostor tudi razstavni vsebini. »Glede na to, da imamo ljudje radi naravo in odprte prostore, vsebino širimo vse bolj tudi na prostoto. Na grajsko dvorišče, pod lapidarij, umeščamo v razne prehode ... To se bo pokazalo tudi letos, ko na Blejski grad s svojimi deli, instalaci-

jami čipk, prihaja vsestranska umetnica Eva Petrič. Transmedijska umetnica živi in dela med Slovenijo, Dunajem in New Yorkom. Po predstavah njenega izjemnega dela v tujini pa mislim, da je zdaj čas, da svoje delo predstavi tudi v lokalni skupnosti in širšemu občinstvu,« pravi mag. Lea Ferjan. Eva Petrič se vedno rada vrača v svoj dom na Bled in prav je, da jo domačini in Slovenci bolje spoznajo. Dela, ki so bila morda komu nedosegljiva na razstavah na drugem koncu sveta, bodo na voljo le korak od domačega praga.

Po tem, ko so leto začeli s slovesnostjo ob 200. obletnici rojstva Arnolda Riklaja, začetnika atmosferskega zdravljenja, do konca leta nameravajo obuditi spomin na še enega velikega Blejca. 11. decembra pripravljajo slovesnost, s katero se bodo v sodelovanju z lokalno skupnostjo poklonili spominu na matematika prof. dr. Josipa Plemlja, od čigar rojstva letos mineva 150 let. Josip Plemelj ni bil le čudoviti matematični

um, ampak tudi prvi rektor novoustanovljene univerze v Ljubljani in več kot 40 let profesor in mentor generacijam študentov. Po njem so na Bledu poimenovali tudi osnovno šolo.

Po koncertu Vlada Kreslina v sodelovanju z lokalnimi ustvarjalci bo v Festivalni dvorani še tradicionalni

predpraznični koncert. »Na koncert znanih božičnih pesmi, ki bo 16. decembra, vabimo že zdaj in verjamemo, da bo primamil veliko obiskovalcev,« pravi mag. Lea Ferjan. Leto zaključujejo in začenejo novo s Plesom z graščakom v sodelovanju z domačo srednjeveško skupino.

Tradicionalnim prireditvam želijo dodajati nove vsebine tudi v letu 2024

V letu 2024 se bo med drugim zaključil projekt Pot skulptur, ki so mu v zavodu namenili veliko pozornosti. Bled krasijo štiri plastike kiparja Slavka Oblaka, o katerem je v letu 2022 zavod izdal tudi monografijo Slavko Oblak – kipar in rokodelc. Prva skulptura, Ciklama ob jezeru, je bila postavljena leta 1997, Brstični vodnjak pred sedežem Občine Bled leta 2002, kip Matere božje z detetom je bil v kapelo Blejske-

mag. Lea Ferjan / Foto: Sanja Despotovič

ga gradu postavljen ob tisoči obletnici prve omembe Bleda v pisnih virih leta 2004. Od leta 2021 pa je Bled bogatejši še za plastiko Grajski cvet, ki je bila postavljena v grajski park, ki ga je Zavod za kulturo Bled v celoti prenovil leta 2019. Pot skulptur povezuje vse plastike, ki bodo označene s QR kodami, prek katerih bo mogoče dostopati do dvojezičnih opisov posamezne plastike. Obiskovalci bodo tako lahko ob spro-

program, ki ga bomo seveda začeli s spontanimi prireditvami. Želimo postati prepoznavni po stalnih, zelo kakovostnih in avtentičnih dogodkih.«

Pri oblikovanju prireditev že sedaj sledijo vrhunskosti in avtentičnosti tako pri oblikovanju kot izbiri soustvarjalcev in izvedbi. »Naši dogodki so skrbno načrtovani in oblikovani s kakovostnimi izvajalci in domačimi umetniki. Želimo, da so te prire-

»Naš cilj je oblikovanje trdnega programa, ki ga bomo seveda začeli s spontanimi prireditvami. Želimo postati prepoznavni po stalnih, zelo kakovostnih in avtentičnih dogodkih.«

ščenem sprehodu odkrivali delo in življenje Blejca in v tujini uveljavljenega umetnika.

Mag. Lea Ferjan o načrtih za prihodnje leto: »Oblikovati želimo programsko shemo za celo leto, ki bo vsaj po mesecih zapisana v mislih ljudi, da si bodo npr. rekli, zdaj je pravi čas za izlet na Bled, ker se bo dogajalo to in to. To je naš cilj: da oblikujemo trden

ditve pristne, povezane z dediščino okolja s kateregakoli področja. Vse, kar delamo, delamo iz srca in hkrati strokovno ter želimo to povezati bodisi s krajem, saj ima Bled bogato raznovrstno dediščino, bodisi z Blejskim gradom ali Festivalno dvorano. Oba objekta nudita obilo priložnosti za oblikovanje tako tradicionalnih kot novih doživetij in prireditev.«

ZKB • ZAVOD ZA KULTURO BLED

Več informacij na: www.zavod-za-kulturo-bled.si
Sledite nam na naših družbenih medijih @Bled castle (Facebook, Instagram) ter na kanalu Bled Castle na YouTubeu.

KORŠKO ŽEGNANJE

V Sloveniji mir, v Kortah pa slavje

Ko je v Sloveniji julija leta 1991 utihnilo orožje, so avstrijski vojaki, ki so bili v Kortah pripravljani na obrambo meje, povabili prebivalce Kort na golaž. To srečanje v čast miru je bilo začetek tradicionalnega žeganja v Kortah vsako leto na tretjo julijsko nedeljo.

Jože Košnjek

Republika Avstrija je junija leta 1991 pozorno spremljala potek vojne zaradi svoje varnosti in je zaradi nepredvidljivosti tedanje jugoslovanske armade dodatno zavarovala meje. Vojaška komanda iz Celovca je eno od enot poslala tudi v Korte. Domačin Franc Jožef Smrtnik, podžupan Občine Železna Kapla - Bela in poslanec v deželni zbor, se spominja, da je bilo takrat vojakom naročeno, naj se izogibajo Točajevu, Francelnovu in Smrtnikovi hiši, ker so bile med vojno naklonjene partizanom in

krajem, vendar jih je pot vodila v svet, prijatelje in znance iz Koroške in sosednje Slovenije. Vsako leto jih pride več. Soproga Franca Jožefa Smrtnika Regina pa je tista oseba, ki že vsa leta skrbi za organizacijo žeganja. Za delo ta dan poprime vsak, od najstarejših do najmlajših.

Darovi za cerkev

Na praznični dan se na travniku pred cerkvijo in pod mogočno Pristovnikovo lipo tre ljudje. »Očitno smo tam gori dobro zapisani, saj imamo v tridesetih letih žeganja vsako leto lepo vreme. To je lepa nagrada, prava mi-

daruje obirski župnik Drago, in s procesijo okrog cerkve. Pri maši prepevajo domači zbori in tudi zbori iz Slovenije. V Kortah sta že pela zbor iz Loma nad Tržičem in letos s sosednjega Jezerskega. Med mašo se domačin Franc Jožef Smrtnik s peharjem sprehodi med obiskovalci in prosi za darove. Ti gredo za vzdrževanje cerkve svetega Križa, katere glavni oltar leži natančno tisoč metrov visoko. Zgodba te cerkve je nekaj posebnega. Ker so bili Korčani Bogu za hrbtnost in so do Obirskega in Kaple vodile le kozje steze, do Jezerskega pa malo boljši kolovoz, so hoteli imeti božji hram s pokopališčem doma. Krste s pokojniki so po zahtevnih in nevarnih poteh nosili k obirski cerkvi in med nošnjo se je smrtno ponesrečil eden od nosačev ... Na pobudo posestnika Mihaela Karničarja, po domače Pristovnika, so leta 1860 začeli graditi cerkev in jo zgradili zgolj v enem letu. Kmet Pristovnik je na cerkev prepisal še 20 hektarov okoliške zemlje ter za vzdrževanje cerkve in pokopališča pustil v blagajni 7000 goldinarjev. Po letu 1932 pa se je za njimi izgubila vsaka sled. V zemljiško knjigo so ob gradnji zapisali, da so za cerkev dolžni skrbeti Pristovnikovi, Plesnikarjevi in Smrtnikovi oziroma njihovi nasledniki.

Korčani spoštujejo zapisano in skrbijo za svojo cerkev in pokopališče. Cerkev svetega Križa je ena tistih koroških cerkev, v katerih se še vedno moli in poje po slovensko. Ko so aprila leta 1942 Nemci zaprli v taborišča okrog dvesto narodno zavednih slovenskih družin, med njimi tudi iz Kort in z Obirskega, so nekatere odvedli kar iz korške cerkve.

Zgodovinske vezi z Jezerskim

Zgodovina je Korte trdno povezala z Jezerskim. Do leta 1927, ko je bila zgrajena vsakele vklesana cesta skozi Korške peči do Obirskega – Avstrija je pokrila 80 odstotkov sredstev, korška kmeta Ožbolt Smrtnik in Pavel Štern pa 20 odstotkov – je bila kolikor toliko prehodna pot v svet le do Jezerskega in naprej na Kranjsko. Več stoletij, do konca prve svetovne vojne, sta bili Koroška in Kranjska v skupni habsburški državni zvezi in zato tudi politično in upravno povezani.

Krofi ali po korško krapi so zaščitni znak žeganja. Nihče jih ne zna tako cvrteti kot nasmejane žene in dekleta na fotografiji. / Foto: Jože Košnjek

Po maši in darovanju se pod bližnjo Pristovnikovo lipo začne ljudsko praznovanje z glasbo in pesmijo, kjer prednjačijo Korčani in Obirčani z domačini brati Smrtnik na čelu. Posebnost žeganja so na kraju samem ocvrti krapi oziroma krofi, za kar že leta skrbi skupina žena in deklet iz Kaple in okolice. Letos so za cvrtje krofov v Korte pripeljali kar 40 kilogramov moke.

so zato lahko še danes nevarne ... Prav v te hiše pa so zaradi gostoljubja najraje prihajali vojaki, pravi Smrtnik.

Da bi proslavili mir v sosednji Sloveniji in se zahvalili za gostoljubje, so vse domačine povabili na vojaški golaž. Korčani so to tradicijo obdržali in jo razširili. Odločili so se, da bodo vsako leto tretjo julijsko nedeljo, ki je blizu godu zavetnice svete Marjete, povabili k cerkvi svetega Križa domačine in vse, ki so sorodstveno povezani s

lost,« je na letošnjem žeganju dejal eden od dvajsetih stalnih prebivalcev Kort Gabrijel Hribar, po domače Točajev. Poleg Točajevih stalno živijo v Kortah še Grobelnikovi, Smrtnikovi in Pristovnikovi. Nekateri pa imajo stalno prebivališče v Kortah napisano le na papirjih, čeprav živijo drugje, pove Gabrijel Hribar. Ponosno doda, da se je v domači kraj iz mesta vrnil njegov sin.

Vsakoletno žeganje se začne dopoldne z mašo, ki jo

Legendarni pokojni Jezerjan Andrej Karničar je v svoji Jezerski kroniki – Jezersko v ustnem izročilu napisal, da je bilo Jezersko že v 16. stoletju podrejeno Župniji Železna Kapla, ki je med Jezerjane pošiljala svoje vikarje. Takrat je bila jezerska kotlina veliko jezero. Voda naj bi segala do stare cerkvice svetega Ožbolta. Siloviti potres leta 1348, ki je tresel tudi Jezersko, naj bi zaporo omajal in omogočal odtokanje vode. Ustno izročilo o velikem jezeru pravi, da iz jezera tudi izvira ime kraja, v takratnem grbu pa je bila upodobljena raca. Da je Občina Železna Kapla v 17. stoletju vladala Jezerjanom, potrjuje tudi njena odločitev o izsušitvi takrat že majhnega jezera.

Andrej Karničar piše o številnih družinskih vezeh med Jezerskim in Kortami. Leta 1923 se je na Kovkovo domačijo priženil Smrtnikov Janez iz Kort. Komatevra je bila do konca prve svetovne vojne povezana z rebrško cerkvijo. Pa tudi sam Karničarjev rod je povezan s Karničarji na Obirskem oziroma v Kortah. Ker v Kortah ni bilo šole, so nekateri hodili v šolo na Jezerskem. Do konca prve svetovne vojne so na Jezersko pošto vozili iz Kaple. Po prvi svetovni vojni je nova državna meja med Avstrijo in novo državo Srbom, Hrvatov in Slovencev ovirala sodelovanje med Jezerskim in Kortami, po drugi svetovni vojni pa se je meja še bolj zaprla. Jezerski župan Andrej Karničar je povedal, da je bilo po vojni na območju Jezerskega

Polona Virnik Karničar in Andrej Karničar s Šenkove domačije na Jezerskem sta rodbinsko povezana s Kortami. Polonini predniki so Pristovniki, ki so v Kortah zgradili cerkev, Karničarji pa imajo korenine na Obirskem. / Foto: Jože Košnjek

Domačin Franc Jožef Smrtnik z ženo Regino, ki je najodgovornejša za organizacijo vsakoletnega žeganja. / Foto: Novice Celovec

postavljenih 15 graničarskih karav. Leta 1991 sta bili še dve.

Vezi, še posebno osebne, manj pa uradne, držijo še danes. Lahko bi bile trdnjše.

Priložnosti je veliko. Ena od njih je tudi vključitev občine Jezersko v Geopark Karavanke, v katerega je vključenih pet slovenskih in devet avstrijskih občin.

Gabrijel Hribar - Točajev s sinom Matijo. Morda bo tudi Matija ostal v domačih Kortah. / Foto: Jože Košnjek

MUZEJ

Prvi slovenski smučarski muzej

Leta 2014 je v prostorih Tržiškega muzeja svoja vrata odprl Slovenski smučarski muzej. V njem je prikazan razvoj smučanja od začetkov do danes. Predstavljene so smuči, oprema, izdelava smuči na star način, del zbirke pa je posvečen razvoju smučanja v Trziču. Posebno mesto na razstavi imajo slovenski šampioni alpskega smučanja.

Suzana P. Kovačič

Da so leta 2014 slavnostno odprli prvi Slovenski smučarski muzej, je v prvi vrsti zaslužna rodbina Guček. Svetozar, Aleš in Vlasta Guček so o zbirki začeli razmišljati že leta 1991. Svetozar Guček je bil navdušen turni smučar, velik del življenja je posvetil Organizacijskemu odboru Planica, pisanju člankov o Planici in bloškem smučanju. O naši etnografski posebnosti ljudskega smučanja je napisal tudi knjigo. Njegov sin Aleš Guček je bil mladinski in članski alpski reprezentant, mednarodni učitelj smučanja, tudi demonstrator. Napisal je šest knjig, največ o zgodovini smučanja, o tem je tudi predaval. Aleševa žena Vlasta je bila navdušena smučarka, skupaj sta obiskala številne zimskošportne muzeje po svetu.

Vsi trije so se leta 1992 zagnali po Sloveniji in začeli zbirati predmete. Slovenska smučarska zbirka je napos-

začeto delo in uredili so muzej. Aleš Guček je izbral predmete in pripravil opise zgodovine slovenskega smučanja ter kratko predstavitev svetovne zgodovine smučanja, Janez Kavar je to storil za zgodovino smučanja v Trziču. Postavitev je projektirala arhitektka Silvija Kajzer. Kustos in restavrator Boštjan Meglič je osvežil in zaščitil predmete. Zasebna zbirka je postala javna; tako se je ohranila in vsi predmeti so popisani.

Zakaj je muzej našel svoj dom v Trziču

Kar 38 udeležencev zimskih olimpijskih iger prihaja iz Trziča. Deskar Žan Košir je na zimskih olimpijskih igrah v Sočiju leta 2014 osvojil srebrno in bronasto kolajno. Za zbirko pa je tedaj podaril čelado, s katero je takrat dosegel največje uspehe v svetovnem pokalu. Častno mesto si je zagotovil tudi Kvorjan Jože Šlibar s svetovnim rekordom, 141 metri iz Oberstdorfa leta 1961. »Spo-

»Trzič je ena izmed zibelk športnega smučanja na Slovenskem, leta 2014 je tu odprli vrata Slovenski smučarski muzej. V dveh razstavnih prostorih smo želeli na čim bolj zanimiv način predstaviti zgodovino smučanja, od prazgodovine, ko so ljudje smučali zato, da so preživeli v snežnih razmerah, pa vse do današnjih dni, ko je smučanje razširjena in priljubljena prostočasna in športna dejavnost.« (Jana Babšek, direktorica Tržiškega muzeja)

led svojo domovinsko pravico dobila v Trziču, v prvem Slovenskem smučarskem muzeju. Prva je stik z Alešem Gučkom vzpostavila nekdanja direktorica Tržiškega muzeja Melanija Primožič, ki se je nad zbirko zelo navdušila. Zaradi potrebe po širitvi muzeja so bile smučke in drugi eksponati kar nekaj časa na podstrehi muzejske hiše, kjer so čakali na boljše čase – in jih dočakali aprila 2014. Sedanja direktorica Tržiškega muzeja Jana Babšek je nadaljevala

min na to je še živ, ostal bo za vedno,« je povedal na odprtju Slovenskega smučarskega muzeja; o tem, zakaj so Trzičani tako uspešni, pa se je tedaj nasmehnil in dejal: »Morda smo neustrašni, morebiti pa imamo prave gene za to.« V muzeju so tudi uspehi biatlonke Andreje Grašič Koblar in drugih slovenskih smučarjev. Pa tudi zgodovinski podatki, npr. da so v Trziču leta 1966 ustanovili prvo šolo alpskega smučanja v Sloveniji.

Na ogled odličja Bojana Križaja

Triintrideset uvrstitev na zmagovalne stopničke, osem slalomskih zmag v svetovnem pokalu. Smučar Bojan Križaj, za katerega je vsa nekdanja Jugoslavija naenkrat zadrževala dih. Ki je na olimpijskih igrah v Sarajevu leta 1984 zaprisegel v slovenskem jeziku in s tem poskrbel za kar nekaj aritmij. Smučar, v čigar rokah se je leta 1987 bleščal kristalni slalomski globus. Leta 2018 je minilo trideset let, odkar je prenehal aktivnosti na športnem področju in se odločil, da svoje najdragocenejše predmete trajno preda Tržiškemu muzeju in s tem javnosti.

Mateja je zlata!

Mateja Svet, ena najboljših slovenskih športnic vseh časov, je Tržiškemu muzeju lanskega novembra podarila neprecenljivo darilo: več kot petsto predmetov iz obdobja svoje smučarske kariere. Pred dobrimi tridesetimi leti je kot prva med slovenskimi in jugoslovanskimi alpskimi smučarkami stopila na stopničke na največjih tekmovanjih, in to z golj v polnih šestih sezonah. Bila je svetovna prvakinja, olimpijska podprvakinja, osvojila je mali kristalni globus, sedem zmag v svetovnem pokalu in 22 uvrstitev na stopničke svetovnega pokala.

Čisto prava sedežnica z Zelenice

»Na razstavi je veliko predmetov, smuči in druge smučarske opreme, tudi odličij največjih slovenskih mojstrov tega športa. Sedeta lahko na čisto pravo sedežnico z Zelenice, pogledate številne videe in fotografije in izveste marsikaj, česar o smučanju na Slovenskem doslej še niste vedeli: da je beseda šmečke za smuči slovenskega izvora, kar dokazuje avtohtonost bloškega smučanja, da smo Slovenci prvi učili smučati tudi slepe, zakaj je Planica zibelka smučarskih poletov, da so bile edine partizanske smučarske tekme med drugo svetovno vojno prav v Cerknem v Sloveniji, da je prvi svetovni rekord v smučarskih poletih dosegel Trzičan, kaj je pležuh ali skiringing ...« na ogled zbirke povabi Jana Babšek, direktorica Tržiškega muzeja.

Smučar Bojan Križaj, za katerega je vsa nekdanja Jugoslavija hkrati zadrževala dih / Foto: Gorazd Kavčič, arhiv Gorenjskega glasa

Mateja Svet, ena najboljših slovenskih športnic vseh časov / Foto: Gorazd Kavčič, arhiv Gorenjskega glasa

Brez Aleša Gučka zbirke ne bi odprli. Na odprtju leta 2014 je v smeju dejal: »Ne bomo več samo ljubljanci zbirali eksponatov, zdaj ste na vrsti tudi Trzičani. Imate še polne podstrehe.« / Foto: Tina Dokl, arhiv Gorenjskega glasa

JANKO ZWITTER

Občudujem pogum teh deklet

Janko Zwitter mlajši, Abujev iz Zahomca v Ziljski dolini, je že več kot dvajset let znano in spoštovano ime v smučarskem skakalnem športu, še posebno v ženskem. Uspehi mu niso stopili v glavo. Ostaja ponosen Zahomčan in koroški Slovenec, ob tem pa še glasbenik in pevec.

Jože Košnjek

Devetega maja leta 1971 rojeni Janko Zwitter v otroštvu ni kaj dosti premišljeval, s katerim športom se bo ukvarjal. Ziljski Zahomc, Achomitz po nemško, je bil v sedemdesetih in osemdesetih letih preteklega stoletja prestolnica smučarskega skakalnega športa. Na skakalnici nad vasjo, ki sta jo pomagala graditi slovita brata Gorišek, načrtovalca največjih skakalnic na svetu, so pod vodstvom legendarnega trenerja Franca Wiegeleja stopali v svet smučarskih skokov kasnejši olimpijski in svetovni prvaki Karl Schnabl, Hanzi Millonig, Hans Wallner, Sepp Gratzler, Franci Wiegele mlajši in še mnogi drugi. Tudi Jankov oče Janko je bil obetaven skakalec, vendar je moral za nepričakovane očetove smrti pri dobrih dvajsetih letih prevzeti skrb za Abujevo domačijo. V smučarske skoke zagledani Janko je vneto treniral in tekmoval za domači klub, vendar se mu nikakor ni uspelo povzpeti na vrh. Končal je slovito avstrijsko smučarsko gimnazijo v Stamsu, kjer je bil njegov profesor tudi skakalni šampion Toni Innauer, nato pa še pedagoško akademijo za učitelja na ljudski šoli. Leta 1996 je končal šolanje za trenerja smučarskih skokov in tudi za trenerja tenisa.

Desetletje s Saro Takanaši

Janko je že kot študent užival v športni vzgoji mladih. To očitno ni ostalo neopaženo in leta 2002 ga je Sepp Gratzler, rojeni Zahomčan in še bolj znan kot dolgoletni strogi nadzornik opreme

Janko Zwitter med treningom na kranjski skakalnici / Foto: Jože Košnjek

skakalcev pri Mednarodni smučarski zvezi, vprašal, ali bi pomagal pri treniranju moške japonske reprezentance. Ponudbo je sprejel in v letih, ko je bil z Japonci, so Funaki, Kasai, Mijahira, Harada in Okabe posegali na najvišjih mestih v svetovnem pokalu in na svetovnih prvenstvih.

»Čeprav sem se na predlog avstrijske smučarske zveze začel ukvarjati z ženskimi skoki in prevzel vodenje avstrijske ženske reprezentance, sem obdržal vezi z Japonci. Prosili so me, da bi pomagal pri treniranju deklet. Med njimi je bila tudi takrat 12-letna Sara Takanaši. Vodstvo in starše skakalk sem prepričal, da z brezglavim skakanjem na 30-metrskih skakalnicah ne bo uspeha in da se je treba dela lotiti drugače, po evropsko. Napredek je bil očiten – ne le pri Sari, temveč tudi pri drugih. Sara je bila nekaj posebnega. V skoraj desetih letih najinega

sodelovanja je osvojila kolajni na olimpijskih igrah in na svetovnem prvenstvu, zmagala je v svetovnem pokalu in prednjači po številu zmag in uvrstitvah na stopničke. Mislim, da ima rekordno število 63 zmag v svetovnem pokalu in 120 uvrstitev na zmagovalni oder. Po olimpijskih igrah v Pekingu sem ji predlagal, naj se tekmovalno umiri in odpočije, vrne domov, saj je bila leta in leta po deset mesecev zdoma, in uživa tudi življenje, ki pritiče dekletu njenih let. Sedaj sva na njeno željo in v dogovoru z japonsko smučarsko zvezo znova začela sodelovati. Sara spet postaja stara Sara in je bila na poletnih tekmah že dvakrat na zmagovalnih stopničkih.»

Kanadska zgodba o uspehu

Poleti leta 2021 je prevzel treniranje kanadskih smučarskih skakalk, čeprav so mu predlagali, da bi z njimi vadile tudi Američanke.

»Prepričal sem jih, da lahko z manjšo ekipo dosežemo več, in obenem obljubil, da se bodo v dveh letih začele na tekmah svetovnega pokala in prvenstvih uvrščati med prvih 15. Do mojega prihoda so vse kanadske skakalke skupaj dosegle le eno točko v svetovnem pokalu, v sezoni 2021/2022 pa sta še posebno Alexandria Loutitt in Abigail Strate začeli opozarjati nase in osvajati točke v svetovnem pokalu. Na olimpijskih igrah v Pekingu pa je naša mešana ekipa skakalk in skakalcev osvojila bronasto kolajno. Zaradi prevelikih in nepravilnih dresov, na kar sem tudi sam opozarjal vodstvo tekmovanja, so bile nekatere ekipe diskvalificirane, vendar to ne zmanjšuje našega uspeha. Na kasnejših tekmah smo dokazali, da smo res pravi. Alexandria je zmagala na svetovnem prvenstvu v Planici in v Vikersundu z 222 metri postavila ženski rekord v poletih, na zmagovalnem odru pa je bila že tudi Abigail,« pravi o vzponu in uspehih kanadskih skakalk trener Janko Zwitter. Če so takoj po olimpijski kolajni nekateri menili, da je bila to sreča, so po zadnjih uspehih drugačnega mnenja. Smučarski skoki postajajo šport, ki ga je vredno podpirati in tudi z gradnjo skakalnic omogočati razvoj.

Dekleta so neverjetna

Janko spoštljivo, z očetovski skrbjo govori o dekletih, za katera je odgovoren, ne le po športni, ampak tudi po povsem človeški, življenjski plati. Živijo namreč daleč od doma: Alexandria v Žirovnici, Abigail v Adergasu in Nicole Maurer v Ljubljani.

Nekaj časa so živele skupaj v najeti hiši, pa ni šlo. Vsak človek ima rad nekaj zasebnosti in prostor, v katerem se lahko skriva pred svetom. Alexandria prijateljuje z avstrijskim skakalcem, članom zahomškega kluba Danielom Tschofenigom, zato gre občasno k njemu na obisk. Oba se ukvarjata z istim športom in oba vesta, za kaj gre, poudarja. »Najbolj pa uživam v smučarskih skokih, ko vidim, kaj vse so dekleta pripravljene storiti zanje. Odselijo se od doma, pogosto tudi v manj znano državo, trenirajo in poleg tega še študirajo. Zelo smo povezani. Ob tem pa ne smem pozabiti na Uroša Vrhovca, ki trenira moški del kanadske reprezentance

najboljšimi na svetu. Potem imamo še center v Beljaku in vsaka od teh skakalnic zahteva glede tehnike nekaj posebnega. Če želiš rešiti tehnični problem, greš v Kranj, Beljak ali Planico. Nobenega izgovora ni, da ne bi šlo,« pravi Janko. O slovenskih skakalkah misli vse najboljše. Špica so, pravi. Že sedaj blesti Nika Križnar. Nekaj takega pričakuje tudi od Eme Klinca. Pa še katera druga lahko zablesti. Škoda, da je zaradi poškodbe nehala tekmovali Urša Bogataj. V Pekingu je bila izvrstna.

Nikdar ne skriva svojih korenin. »Sem zaveden Slovenec in ponosen, da sem bil vzgojen v dveh jezikih. Meni to v športu in tudi zasebno ve-

»Zelo ponosen sem nanj. Vse, kar je doslej naredil, je naredil prav. Sam se je postavil na svoje noge. On ljubi svoj dom, svojo domovino in svojo družino. Njegov uspeh vidim tudi kot uspeh našega Športnega društva Zahomc,« je povedal o svojem sinu Janko Zwitter starejši.

in šiva drese, Petra Slatnarja, saj tekmuje na njegovih smučeh, mojega pomočnika Igorja Cuznarja in fizioterapevta Urbana Jarca,« pove Janko Zwitter.

Slovenija je drugi dom

Janko je tesno povezan s Slovenijo. Še posebno zaradi možnosti treniranja v Kranju in Planici ter izvrstnega sodelovanja z našimi trenerji. »Bolje ne more biti. Imamo vse pogoje, da smo med

liko pomaga. Ko nisem zdoma, najdem čas za glasbo in petje. Rad igram klavir in pojem, še posebno v družinskem zboru in kvintetu Oisternig. Tudi soproga Mateja, s katero imava devetletnega sina Jona, je izvrstna pevska. Študirala je v Londonu in je bila dolgo članica skupine Perpetuum Jazzile. Sicer pa Zwitterovi ne moremo brez športa, glasbe in petja – in na to smo ponosni,« je sklenil pripoved o sebi Janko Zwitter.

S tekmovalkami in sodelavci: (od leve) Nicole Maurer, Alexandria Loutitt, Abigail Strate, Igor Cuznar, Janko Zwitter, Uroš Vrhovec in Urban Jarc / Foto: Jože Košnjek

Pesem in glasba sta njegova velika ljubezen. Na fotografiji: na enem od nastopov v Ljubljani skupaj s soprogo Matejo (levo) in Katjo Osterc / Foto: Jože Košnjek